

BOHUMIL SVOBODA

Na straně národa

KARDINÁL

FRANTIŠEK

TOMÁŠEK

V ZÁPASE

S KOMUNISTICKÝM

REŽIMEM

(1965 – 1989)

VYŠEHRA D

Mé milé manželce Jarmile

Kniha vychází s laskavým přispěním
Sozialwerk der Ackermann-Gemeinde e. V.

© Bohumil Svoboda, 2006

ISBN 80-7021-843-6

*Pozvedám své oči k horám:
Odkud mi přijde pomoc?
Pomoc mi přijde od Hospodina ...
(Žalm 121)*

Předmluva

Potkali jsme se na břehu moře na pláži nedaleko Říma. Biskup Tomášek hledal místo, kde by nebylo snadné naše rozhovory odposlouchat, a tam se uskutečnilo jeho setkání s kardinálem Beranem. Příliš se neznali, Praha je od Olomouce dost daleko a v té době byl styk mezi diecézemi nebezpečný. Tu přijelo auto a z něho vystoupil jmenovaný kardinál Josef Beran. Vzájemně jsem je představil, aby se mohli poznat a sblížit. Došlo tedy ke stisku ruky, ale bylo to tak nějak chladné. Biskup Tomášek pozdravil svého spolubratra s viditelnými rozpaky a pan kardinál mu také hned nepadl kolem krku. Co se vlastně stalo?

Byl to jeden z úspěchů vatikánské diplomacie, na který byl snad arcibiskup Casaroli – tehdy ještě ne kardinál – hrdý. Šlo o takový „Bischofshandel“. Nově jmenovaný kardinál musel opustit Prahu, a biskup Tomášek měl převzít správu pražské arcidiecéze, jíž Beran zůstal plnoprávným arcibiskupem. Latinsky se to nazývá „apoštolský administrátor sede plena“. Pražský biskupský stolec nebyl totiž uprázdněn, „sedes byla plena, obsazena“, ale arcibiskup svou pravomoc nemohl vykonávat, protože mu to znemožňoval komunistický režim. Zatím ji vykonával vládou jmenovaný kapitulní vikář, který tímto zákrokem přišel o svou moc. Byl to „handl“, jímž ne všichni byli nadšeni. Ale v Praze začal působit z papežského pověření řádně vysvěcený biskup. Jaký asi bude? Tu otázku si položili mnozí katolíci, kteří zvažovali, zda ten „handl“ stál za to. A nemohl si ji neklást ani sám kardinál Beran, který za to zaplatil velmi vysokou cenu. Musel Prahu opustit s pasem, v němž byla připsána poznámka, že návrat do vlasti je možný jen s povolením ministra vnitra. Beran a Tomášek teď tady stáli proti sobě a svěžovali svou budoucnost Boží lásce. Česká církev měla nyní na vatikánském koncilu dva biskupy. Jak to vše dopadne?

O tom mluví kniha, kterou držíte v ruce. Já, žijící v té době v Římě, bych jen rád vyznal, že jsem se naučil mít biskupa Tomáška opravdu rád. Byl to jiný typ než kardinál Beran. Ale církvi byl dokonale věrný, opravdový dub, jak se o něm tenkrát v Římě mluvilo. Když přijížděl do Říma, dával mi vždy překládat do italštiny text zprávy, kterou připravil – z opatrnosti až v Římě – pro Svatého otce, a z něj vždy sálala jeho láska k církvi, ale také tíha starostí, které Svatému otci svěřoval. Cesta do Říma, byla pro něho vždycky dobou oddechu. V autě, kterým jsme ho přivázeli z letiště do města, bylo skoro slyšet padat na podlahu balvany, které tížily jeho srdce. Otec biskup Tomášek byl opravdu veliký dar Boží, za který je třeba neustále děkovat.

Jsem proto velmi vděčný autorovi, že nám tohoto moderního mučedníka svou knihou přiblížil. Kéž ho Pán přijme mezi své vyvolené!

ThDr. Jaroslav Škarvada
emeritní biskup

Úvod

Osobnost kardinála Františka Tomáška k sobě stále přitahuje pozornost badatelů a bude tomu tak jistě ještě dlouho i v budoucnu. S prodlužujícím se odstupem vystupuje stále zřetelněji jako osobnost vsutku zlomová, a to jak po vnitrocírkevní stránce, tak zejména pokud jde o vztah církve a české společnosti. Jeho vývoj od tradičního katolictví přes desítky peripetií až k němu jako symbolu odporu proti komunistickému (a každému jinému) totalitnímu režimu a k jeho slavné větě pronesené v katedrále sv. Víta při bohoslužbě na poděkování za svatořečení Anežky Přemyslovny: „...stojíme já a celá katolická církev na straně národa“, je vyjádřen zlom ve vztazích katolické církve a české společnosti. Poprvé snad od doby Karla IV. v ní souzní cíle české společnosti a církve v plné harmonii boje o svobodu, lidská práva, celospolečenskou reformu a demokracii. Nelze to snad vyjádřit lépe, než to učinil krátce po této slavné události Tomáš Halík:

„Měl jsem pocit jako by se staletá bolestná jizva napětí mezi katolictvím a češtvím při těchto slovech zavřela, jako by přicházel nový čas uzdravení a smíření.“ Touto tečkou se uzavírala rozporuplná kapitola austrokatolicismu, katolicismu jako státní církve rakouské monarchie.

Tato kniha si klade za cíl seřadit a vystopovat nejdůležitější události z průběhu dvaceti šesti roků působení Františka Tomáška jako hlavy pražské arcidiecéze a postupně via facti hlavy katolické církve v celém tehdejší Československu. Narůstání jeho morální autority, jediné ve státě, pramenící z jeho neochvějné víry a loajality vůči papežům, zejména těm, s nimiž se setkal během svého života, a nejvíce samozřejmě vůči velkému polskému papeži Janu Pavlu II. Tomášek sice nepřinášel nějaké vlastní nové originální myšlenky, ale jako jediný český účastník všech čtyř zasedání II. vatikánského koncilu usiloval o uplatnění převratných zásad tohoto nejdůležitějšího církevního shromáždění 20. století, pokud to bylo v jeho možnostech.

Jeho prvním a základním cílem bylo zajistit v naší zemi trvání církve a její organizační struktury, čiré přežití, které v některých obdobích komunistické diktatury zdaleka nebylo samozřejmé, jak je vidět například ze stati Oty Mádra z té doby „Modus moriendi ecclesiae“, přirovnávané ke Komenského „Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské“.

Druhým cílem bylo uhájení pravověrnosti tohoto tak členitého organismu, jakým církev je, a udržet její jednotu v době, kdy se dělila na oficiální a „tajnou“, „podzemní“, na tradicionalisty a progresisty, a kdy na povrch vystupovaly zejména některé tendence protikoncilní.

Třetí oblastí byla obhajoba práv a svobody církve jak jako celku, tak pronásledovaných věřících jednotlivců, a později pod vlivem Jana Pavla II. stále víc i obrana pronásledovaných vůbec. Církev má povinnost stát za požadavky práva a spravedlnosti pro každého člověka, i když stojí mimo společenství věřících. Tomášková prostá, silná, nekomplikovaná víra se s těmito novými požadavky nakonec propojovala zcela samozřejmě.

Tomáškovy osobní vlastnosti: jeho mírnost, laskavost, přímost, srdečnost, ochota ku pomoci, umění odpouštět stejně jako schopnost se omluvit za vlastní omyl nebo chybu, jeho pevnost v zásadních otázkách, se objevují spíše v druhém plánu knihy.

Stranou zájmu zůstává Tomášková životní dráha před příchodem do Prahy, kterou kniha shrnuje jen ve stručné retrospektivě, stejně jako záměrně jen lakonicky zaznamenává závěr jeho požehnaného života. Kniha vědomě ponechává stranou jeho působení jako katechety (včetně činnosti publikační), kterou přenechává odborníkům, a sleduje takřka výhradně oblast jeho styků s orgány komunistického režimu. Používá přitom hojně jako prameny dosud publikované práce, zejména Jaroslava Cuhry, Aleše Opatrného a Václava Vaško, i sborníku „Kardinál Tomášek“, na němž s posléze jmenovaným autor spolupracoval spolu s Janem Hartmanem. Tento soubor vzpomínek osob kolem Františka Tomáška mohl suplovat potřebnou monografii jenom zčásti a po omezenou dobu. Předkládaná kniha soustřeďuje všechna základní fakta, zejména ta, která jsou jinak čtenáři jen těžko dostupná. Teprve jejich hutné seřazení objevuje celou plastickou podobu velké osobnosti a jejího růstu.

Tomáškovu úsilí o duchovní a mravní obrodu církve není méně aktuální ani dnes, kdy je třeba ji realizovat v nových podmínkách sjednocující se Evropy a globalizace.

Po čtení úryvků z Nového zákona v pražské Viole s hercem Václavem Voskou – vpravo mons. Jan Machač – foto Daniel Havránek

Se svým sekretářem P. ing. Josefem Mixou

VII. VELEHRAD VÍRY 1985

Státní orgány se napřed kojily nadějí, že papež Jan Pavel II. z nějakých důvodů návštěvu Československa odmítne, ale když kardinálu Tomáškovovi přišla jeho pozitivní odpověď, rozjela se kampaň, která nejen měla zabránit papežově návštěvě, ale také minimalizovat celou plánovanou pouť. Soubor opatření pro tuto příležitost byl připravován už půl roku předem. Především byla zamítnuta návštěva sama jako v tuto chvíli nevhodná a byl doporučen její odklad na pozdější dobu. Naproti tomu nebylo možné zamítnout návštěvu delegace na nižší úrovni. V souboru opatření se pravilo:

„Jak se ukazuje, toto výročí předpokládá zneužit především Vatikán, jehož propaganda už vyvíjí značnou aktivitu a na pokyn papeže se chystá uspořádat rozsáhlé oslavy v ČSSR i v zahraničí, doprovázené zvýšenou publicistickou činností. Celá akce má navázat na v posledních letech prohlubovaný cyrilometodějský kult, který je v rámci vatikánské východní politiky intenzivně využíván k šíření nové varianty ekumenické spolupráce a současně i nové varianty evropské křesťanské ideologie označované jako ‚evangelizace Evropy‘. Tomu je třeba čelit ‚vědecky koncipovaným výkladem nejstarších dějin Čechů a Slováků.‘“

Mělo se k tomu také využít „angažovaných ordinářů a duchovních a postojů dalších církví, například starokatolické, husitské a pravoslavné. Minimálně první polovinu příštího roku je třeba vyvinout všechno úsilí k eliminaci nežádoucích vlivů a dopadů plynoucích z oslav výročí úmrtí Metoděje.“ (Soubor opatření ÚV KSČ, Studie 1985, č. 98–99, s. 221)

Vadou na kráse této důkladné přípravy se stal únik celého dokumentu, jemuž se na začátku roku 1985 dostalo značné „nežádoucí“ publicity v domácím samizdatu a i zahraničních médiích.

V protestním dopise napsal kardinál Tomášek prezidentu Husákovvi a všem nejvyšším státním orgánům:

„Jako představitel katolické církve v Československu ve jménu uznaných práv a svobod protestuji proti tomuto souboru opatření v nyní šířeném ‚dokumentu‘. Všechny dosavadní církevní akce neměly protistátní charakter a nikdy neohrožovaly celistvost a bezpečnost naší republiky a neučiní to ani nyní. Proto bezpečnostní opatření v duchu šířeného dokumentu jsou zcela neodůvodněná.“

Ředitel českého Sekretariátu pro věci církevní F. Jelínek se sice pokusil Tomáška přesvědčit, že u dokumentu je možné předpokládat, že jde o „podvrh“ a aby proto vzal svůj protestní dopis zpět, ale Tomášek neustoupil. Podle Jelínka je nutné považovat kampaň, která se okolo Tomáškovy protestu rozvinula na Západě, za útok proti chystané dohodě mezi státem a Vatikánem. Podle jeho slov z porady 3. dubna 1985 je Tomášek považován za vzor představitele opozice proti ČSSR. Dokumenty kardinála Tomáška se dostávají ven prostřednictvím pánů Zvěřiny, Mádra, Malého, Rokyty atd. Kruhy kolem Zvěřiny požívají ve Vatikánu minimálně stejnou důvěru jako on sám a řídí dokonce i samotného kardinála. To Tomášek důrazně odmítl. S určitou ironií odmítl „informace“ o tom, že Zvěřina je biskupem a biskup Otčenášek kardinálem a jeho nástupcem. Ale výslovně to podle Jelínkova zápisu nevyvrátil.

V této době poskytl kardinál Tomášek interview italskému týdeníku Il Sabato o situaci církve u nás a o tom, že neměl možnost pozvat na velehradské shromáždění zástupce západních biskupských konferencí. Na dotaz státních orgánů Tomášek prohlásil, že jeho stanovisko je hrubě zkresleno. A také že není nutné, aby dementoval informace agentury AFP. Tomášek zároveň zdůraznil, že Vatikán i nadále odsuzuje účast kněží v zakázané organizaci PIT a odpověď z Říma na pozdrav ze schůze neznamená v této záležitosti žádnou změnu.

Předehrou k vlastní velehradské pouti v červenci se stala kněžská pouť 14. dubna rovněž na Velehradě. Na překvapivě mohutné kněžské pouti, které se zúčastnili všichni ordináři s výjimkou nemocného biskupa Gábriše, přijímali duchovní s neskrývaným nadšením slova papežského pozdravného dopisu, který jim František Tomášek přečetl. Netušili, že i tento dopis musel projít několika cenzurními zásahy. Mši

svatou koncelebrovalo s kardinálem přes tisíc přítomných kněží. Tomášek měl také promluvit nad hrobem bývalého olomouckého arcibiskupa A. C. Stojana, ale zákulisní režie zařídila, že se tam slavnostním řečníkem stal banskobystrický biskup Feranec.

Při odchodu z baziliky pozdravovaly kardinála Tomáška tisíce poutníků a Tomášek se najednou cítil jako ryba ve vodě. Teď už nebyl „generálem bez vojska“, jak ho rádi posměšně nazývali soudruzi, když s nimi musel jednat. Jeho cesta z baziliky na faru, vzdálená nejvýš sto metrů, trvala přes hodinu. Nálada byla značně bouřlivá. Zpěv státní hymny a svatováclavského chorálu byl střídán skandováním: „Pryč s Pacem in terris!“, „Pryč s kolaboranty!“ „Pryč se státním dozorem nad církvemi!“ Kardinál k tomu poznamenal:

„To jsou správná slova!“

V okamžiku, kdy Vatikán požádal o účast své delegace, nebylo dost dobře možné ji odmítnout. Státní moc si byla samozřejmě vědoma, že každá přítomnost vatikánské delegace ihned vyvolá zvýšenou aktivitu věřících. Bylo proto nutno její význam a vliv alespoň omezit na nejmenší míru.

Tomu však se snažil na druhé straně zabránit kardinál Tomášek, pro kterého byl sv. Metoděj nejen apoštolem Slovanů, ale také spolupatro-nem Evropy. Proto adresoval 8. května poselství evropským biskupským konferencím, v němž uvedl:

„Dovolte mi, milovaní spolubratři v biskupském úřadě, abych vás pozdravil v tomto jubilejním roce, v němž slavíme velké jubileum 1100 let od smrti apoštola Slovanů, našeho arcibiskupa svatého Metoděje. (...) Svatí bratři nám ukázali, že duchovní hodnoty mohou vytvořit velká nadnárodní společenství bez omezení prostorem a časem a nedbat přitom na národní a politické rozdíly. (...) Na Západě i na Východě jsou připraveny atomové zbraně. A čeká se na vhodný okamžik k jejich nasazení. Jak je to možné navzdory tolika výzvám, navzdory tolika konferencím ve prospěch míru? Odpověď je prostá: Když se v některých zemích potlačují základní práva na lidskou svobodu, člověk se brání. Proto hlavní podmínkou trvalého míru je respektování základních lidských svobod. V tomto duchu si navzájem pomáháme šířit Boží království pravdy a života, svatosti a milosti, spravedlnosti, lásky a pokoje.“

Nezastřená kardinálova narážka na útlak církve a náboženství v Československu přiváděla soudruhy dohližitele k zuřivosti, takže někteří představitelé evropských biskupských konferencí, kteří se chtěli poutě na Velehrad zúčastnit, nedostali víza – mezi nimi kardinálové König z Vídně, Lustiger z Paříže, Hume z Londýna a Glemp z Varšavy.

Přes všechna opatření a zásahy režimu přípravy na pouť pokračovaly. Z dostupných dokumentů je zjevné, píše J. Cuhra (cit. d., s. 171), že státní moc význam poutě rozhodně nepodcenila, ale nedovedla si představit, že by její koncepce pouti jako „mírové slavnosti“ mohla utrpět výrazný nezdar. Zejména tzv. tajná církev se nehodlala se státní manipulací smířit. Ve státní režii měla být návštěva kardinála Casaroliho jako zástupce Svatého otce dobře připraveným divadlem. Základním cílem byla jeho maximální izolace od ordinářů, kléru a věřících. Za tím účelem se dokonce našel čas pro setkání s prezidentem Husákem. A s místopředsedou vlády Lúčanem. Byl připraven „hodnotný kulturní program“ na zámku Světlov a prohlídka Prahy. S ordináři měl Casaroli mluvit pouze v Olomouci v předvečer poutě. Samozřejmě za plného nasazení StB.

V rozhovorech s vládními představiteli Casaroli plně podpořil platnost dekretu *Quidam episcopi* a na výtku týkající se „tajné“ církve prohlásil, že tento fenomén se vyskytuje pouze v Československu a v Rumunsku, zjevně vinou podmínek, v jakých tu církev žije. A zároveň varoval: „Světová veřejnost je vůči postavení římskokatolické církve v ČSSR velmi kritická a ...některé biskupské konference jsou připraveny vystoupit s velmi ostrou kritikou.“

V dalším průběhu však kardinál Casaroli narušil připravený program. Již na letišti se setkal s kardinálem Tomáškem a hned druhý den ráno, ještě před přijetím u Lúčana, sloužil v Arcibiskupském paláci soukromou mši svatou a s arcibiskupem Tomáškem posnídal. Při naplánovaném setkání s ordináři v Olomouci hovořil mezi čtyřma očima s jedním po druhém (s biskupem Vranou, kapitulními vikáři Onderkem, Kavalem, Horkým, Hendrichem, Jonášem a řeckokatolickým ordinářem Hirkem) a ode všech si nechal podat výklad o stavu jejich diecézí.

Na druhý den se mohl papežský legát Casaroli a jeho doprovod přesvědčit, na čí straně jsou sympatie. Na Velehrad připutovalo 150 000 až 200 000 poutníků, ze značné části ze Slovenska, kteří provolávali slávu Svatému otci, jeho zástupci jako hlavnímu celebrantovi i koncelebrantovi kardinálu Tomáškovvi.

Když Tomášek vystupoval po improvizovaném dřevěném schodišti k oltáři, měřil si podezřívavě výšku schodů. „Udělalí je vyšší než v katedrále,“ bručel si pro sebe, „nemyslí na staré lidi – a na staré kardinály.“ Ale zvládl je podpírán ceremonářem Gejzou Šidlovským. Záku- lisní režie mu sice přiřkla jen podřadné místo a dokonce mu upřela právo na vlastní slovo, takže směl pouze přečíst pozdravný list Sva- tého otce účastníkům poutě, ve kterém Jan Pavel II. uvedl:

„Protože je naším trvalým přáním, aby příklady doby minulé zů- staly vzorem kterémukoliv věku, pronášíme přání, aby se tyto výroční slavnosti projevovaly uchováním a růstem pravé víry, utvrzováním a šířením křesťanské naděje a zápalem a šířením účinné křesťanské lásky. (...) Nakonec tě, náš ctihodný bratře, prosíme, abys dobře vyló- žil tyto naše pocity a myšlenky národům Československa, které nosíme v srdci a v denních modlitbách doporučujeme Kristu Pánu, abys jim tlumočil naše otcovské požehnání a ujistil je naší velkou láskou k nim. A této slavné velehradské bazilice udělujeme vyznamenání Zlaté růže.“

Když se pak kardinál Tomášek zadíval na obrovský zástup pout- níků, už nemyslel na vysoké schody, protože měl srdce zaplavené dlouho nepocíťovanou radostí.

Václav Benda, kdysi Tomáškův kritik, o tom napsal ve své proslulé stati „Jak dál po Velehradě“:

„Sotva však šestaosmdesátiletý primas poprvé otevřel ústa, bylo zřejmé, že po všech těch směšných a strašidelných figurkách zde stanul skutečný církevní kníže, který se zástupů ani nebojí, ani se jim nemusí podbízet, nýbrž suverénně je ovládá z titulu své pastýřské auto- rity a jejich milující poslušnosti. Teprve hlas tohoto starce opravdu zaplnil prostranství, pouhá změna jeho intonace rozhodovala o mnoha- minutovém jásotu nebo naopak hrobovém tichu. Byl to pro arcibiskupa den triumfu, lidského i kněžského – a také politického.

Podobně triumfálně byl přijat i kardinál Casaroli – ovšem přede- vším jako papežský vyslanec a zástupce, pro jehož současné věrné služby Svatému otci mu věřící velkomyslně prominuli jeho osobní po- díl na někdejší neblahé ‚východní politice‘ Vatikánu, která způsobila naší církvi tolik škody a jejíž dědictví jsme dodnes nuceni snášet. Os- tatně imponoval i osobně: svým vtípem, kněžskou pokorou, státnickou obratností a třeba i tím, že se svou řeč naučil napůl v češtině, napůl ve

slovenštině. A mši svatou sloužil také střídavě v obou národních jazycích.“.

Zástupy věřících se chovaly skvěle, a to nejen při mši svaté, to bylo samozřejmě, ale i později. Když předseda tehdejšího ONV v Uherském Hradišti oslovil poutní shromáždění jako „mírové“, vyvolal bouři odporu: „My jsme přišli na pouť,“ volali na něj. A když ministr kultury Milan Klusák ve svém nepřilíh šťastném projevu opakovaně neuváděl u jmen slovanských apoštolů sv. Cyrila a Metoděje přívlastek „svatý“, doplňovaly ho skandováním „Svatý, svatý!“, vyváděly tyto inteligentní a disciplinované projevy zástupu ministra evidentně z míry. A František Tomášek si říkal, že takhle dezorientovaného Klusáka ještě neviděl. Když ministr četl banální fráze o spravedlivém uspořádání naší společnosti, skandovali poutníci s rytmickým potleskem: „My chceme náboženskou svobodu!“ Ministr reagoval pohotově: „Kdybyste ji neměli, tak tady nejste!“ Poutníci ocenili tuto jeho pohotovost uznalým smíchem, i když to samozřejmě nebyla pravda. Nakonec ministr strčil papíry do kapsy a improvizovanými slovy svůj projev ukončil. Příští den přinesly noviny text, který skončil v kapse, a samozřejmě ne to, co v závěru skutečně řekl.

A František Tomášek, pohlížející od oltáře na jásající, zpívající a modlící se zástupy, si říkal: Tohle snad není skutečnost, tohle je sen!

Najednou už nebyl „generálem bez vojska“, to vojsko stálo tady před ním, a byla to vlastně jenom jeho malá část. Na konci dlouhého tmavého tunelu zablikalo malinké světélko naděje. Že by padre Pio přece jen měl pravdu?

Velehradská pouť 1985 se zapsala do dějin jako do té doby největší poválečné shromáždění věřících v Československu. Stala se skutečným plebiscitem víry, naděje a lásky.

A ještě jednou Václav Benda:

„Kardinál Tomášek, tento pastýř, který uprostřed svého pronásledovaného stáda a cestou zdaleka ne přímočarou vyrostl ve velikou osobnost ve věku, kdy jiní bývají už dávno odvoláni od všelikých lidských děl, dominoval lidsky, kněžsky i politicky. Především dokonale zvládl úlohu mocného církevního knížete a primase země, tak cizí jeho tichému, lidsky prostému založení. Ukázal se být hodným svého úřadu služebníka našeho Pána a správce svěřeného stáda. (...) On, po léta systematicky obklopaný neposlušnými či falešnými služebníky a hájící pravdu svého pastýřského poslání často téměř s pocitem osamělosti,

stanul náhle tváří v tvář obrovským zástupům, naplněným duchem poslušnosti a v témže duchu usvědčujícím světskou pošetilost nevěrných i malověrných. On, který tak dlouho mohl jen bezmocně protestovat proti zkracování posledních práv církve a musel se smířit i s tím, že s ním moc ve své zpupnosti zásadně vyjednávala, či spíše dávala mu na vědomí svá rozhodnutí, prostřednictvím subalterních úředníků, cenzorů a policajtů, tedy právě on byl náhle svědkem selhání této moci před mocí mnohem vyšší.“

Kardinál Casaroli napsal v děkovném telegramu Františku Tomáškovovi o několik dní později:

„Projevy víry a nadšení, jakož i zbožná účast obrovského zástupu věřících, starších, mladších i docela mladých na slavnostních bohoslužbách v neděli ráno zanechaly ve mně dojem, jaký jsem mohl zakusit jen zřídka kdy v životě a který zůstane navždy vryt do mé duše.“

Pro státní orgány znamenala velehradská pouť šok, který se okamžitě proměnil ve vztek. Následovaly výslechy, vyhodnocování fotografií a audiovizuálních záznamů, hlášení a udání. Orgány vůbec nemohly pochopit, jak se něco takového mohlo při dosavadní skoro stoprocentní úspěšnosti zatlačování církve do vnitřku chrámů stát. Překvapením pro ně byla i schopnost církve takovou pouť vůbec zorganizovat. Slabou útěchou jim mohl být jenom postoj biskupa Vransy, který prohlásil: „Velehrad církvi nepomohl, naopak bude pro ni mít neblahé následky.“ (SÚA, SPVC ČSR, karton č. 143)

A oleje do ohně přilily nadšené referáty zahraničních rozhlasových stanic a tisku i články katolického samizdatu. Přes nadšení na jedné straně a zlobu na druhé bylo však jasné, že po Velehradě už nejsou věci jako dřív.

Ale jsme již v roce 1985 a v Sovětském svazu nastupuje po třech „kostlivcích“ (Brežněvovi, Andropovovi a Černěnkovi) Michail Gorbačov se svou „perestrojkou“ a „glasností“ – neklamnými známkami, že komunistický systém se vyčerpal a potřebuje reformu. Odpůrci režimu v celém socialistickém táboře začínali věřit a zdvihat hlavy. Československo nebylo výjimkou. Dokonce v jedné z dosud poslušných převodových pák Národní fronty, v lidové straně, začalo vznikat obrodné hnutí, budoucí obrodný proud. Kardinál Tomášek sledoval se zájmem novinky i z této oblasti. Měl vždycky mimořádné porozumění pro činnost lidovců – snad to bylo dáno jeho moravsko-slezským původem. Oceňoval nejenom vytrvalou práci vykonávanou po celá dese-

tiletí na úpravě kostelů a prostranství okolo nich, hřbitovů – dovedl rozlišit rozdíl mezi členskou základnou a kolaborantským vedením. Dovedl ocenit práci liturgických kroužků v rámci „politických“ schůzí místních organizací, nebo činnost chrámových pěveckých sborů či organizování zájezdů, z nichž se skoro vždycky nakonec vyklubaly poutě.

Státní správa se po velehradské pouti snažila v kontaktech s vatikánskými vyjednávači udělat všechno pro to, aby se zbavila kardinála Tomáška. Nabízela vstřícnější postup pro jmenování nových biskupů, především na místa nejméně pohodlných, trnavského Julia Gábriše a spišského kapitulního vikáře Štefana Garaje. Ti, kdyby byli odvoláni, ale zejména Tomášek (je senilní a brání zlepšování vztahů mezi církví a státem), byla by státní správa ochotna vyjít vstříc v řadě dalších otázek. Celková východiska pro jednání byla však po Velehradě pro Vatikán samozřejmě podstatně výhodnější.

Zároveň mohla státní správa pozorovat, že aktivity takzvané tajné církve se postupně stávaly součástí běžné pastorační práce a propojovaly se stále víc i s kněžími se státním souhlasem, setkávaly se s podporou oficiální části církve, včetně některých členů SKD PIT, která byla ve své činnosti stále pasivnější. Podzemní církev byla v roce 1985 schopna vydávat nejméně 15 samizdatových časopisů (7 v českých zemích, 8 na Slovensku), byla schopna zajišťovat program pro tisíce mladých lidí, jen salesiánských „chaloupek“ (prázdninových pobytů) se v českých zemích v tomto roce zúčastnilo 750 chlapců a 150 animátorů.

Změněná politická atmosféra se bezprostředně odrážela i na okolí Františka Tomáška. Po každé pontifikální mši svaté doprovázely tisíce věřících kardinála od katedrály k Arcibiskupskému paláci na Hradčanském náměstí s voláním „Ať žije otec kardinál!“ a skandovaly jeho jméno a tleskaly tak dlouho, až vyšel na balkon v prvním patře a odtud jim ještě jednou poželhal. Vycházel tam se šťastným úsměvem a s rozpjatýma rukama, jako by je chtěl všechny obejmout.

Státní správa sledovala tyto výjevy se zaťatými zuby. V září 1986 navštívil kardinála ředitel Sekretariátu pro věci církevní Úřadu předsednictva vlády (jak zněl nyní oficiální název potlačovacího úřadu) Vladimír Janků a velmi důrazně ho požádal, aby do katedrály a z katedrály nechodil pěšky, ale jezdil autem. A nevycházel v paláci na balkon. A tak musel kardinál ve snaze nedráždit příslušné činitele narušit neště svého šoféra a spolupracovníka StB a jezdit těch 200–300 metrů

do katedrály a zase zpátky autem. Opatření stejně nebylo nic platné, protože věřící pak doprovázeli jeho auto. Tomu, co se děje, rychle porozuměli. A kardinál jim žehnal přes sklo vozidla. A státní orgány byly stále víc spíše k smíchu.

Stále častější a otevřenější byly jeho dopisy představitelům státu, v nichž žádal změnu politiky vůči církvím a upozorňoval na porušování občanských práv věřících, ale mnohdy nejen těch, a předkládal stále další a další návrhy na řešení dlouhodobě zanedbávaných problémů, o kterých však státní orgány nechtěly slyšet, protože měly své příkazy z politických míst, konkrétně z ÚV KSČ. V soudních procesech s kněžími a katolickými aktivisty se obhajoba skoro pravidelně dovolávala písemného svědectví nebo protestu kardinála Tomáška. Jeho slova svědčí ve prospěch obviněných soud většinou nebral v úvahu. Zřídkakdy je soudce dovolil přečíst a většinou je bagatelizoval slovy: „Je tady ještě dopis od kardinála Tomáška. Ukládá se do spisu.“

Od začátku osmdesátých let se k nelibosti konzervativního a po něm víc než po klidu toužícího prostředí pražské arcibiskupské konzistoře uplatňoval vliv dvou vůdčích českých teologů, absolventů čtrnácti- a patnáctiletých pobytů v komunistických věznicích, dogmatika Josefa Zvěřiny a moralisty Oty Mádra. Přibližně v polovině osmdesátých let k nim přibyl psycholog a tajně vysvěcený kněz Tomáš Halík. Byli nejdůležitější mezi těmi, kdo prolomili izolaci kardinála Tomáška, protože byli nejkvalifikovanější, a kardinál jim a jejich argumentům o postavení církve ve společnosti stále lépe rozuměl a stále víc se s nimi ztotožňoval.

Když došlo k zatýkání v řadách vydavatelů a distributorů státem nepovolených katolických periodik a publikací, zasáhl arcibiskup Tomášek na jejich obranu. Dopisem ze dne 11. prosince 1986 protestoval u Městského soudu v Praze:

„Musím vyjádřit svůj zásadní nesouhlas s trestáním věřících za jejich činnost, která nejen není v rozporu se zákony, ale je naplňováním práv zaručených ústavou ČSSR a mezinárodními dohodami o lidských právech. Tyto pozitivní zákony jsou zakotveny v právu přirozeném, které poskytuje mravní podklad pro každý spravedlivý boj na světě: za mír a svobodu všeho druhu a proti útlaku všeho druhu. Prakticky zahrnuje i právo na život podle vlastní víry, na její svobodné prohlubování slovem i písmem, právo na výchovu dětí ve víře, morálce a na jejím

sdělování každému, kdo má o ni zájem. (...) Proto i laici mají nejen toto právo, ale i povinnost, takže nelze označovat opatřování a poskytování náboženských textů za duchovenskou činnost. Dále je třeba uvážit, že obětavá činnost takových věřících je vyvolána známým nedostatkem duchovní literatury. Proto je nutno souhlasit s jejich prohlášením při předchozím soudním projednávání, že by svou energii obrátili jiným směrem, kdyby katolická literatura byla dostačující. (...) Mimo to se už i u nás otevřeně píše o povážlivých jevech v naší společnosti, zvláště mezi mládeží. Proto působí trapně, že ti, kteří se snaží obětavě společnosti sloužit, aby se předcházelo těmto negativním jevům, jsou stavěni nejen na roveň škůdcům společnosti, ale dokonce jsou postihováni trestním řízením.“ (Nový život 1987, č. 1, s. 14)

Koncem roku 1985 (od 21. listopadu) pobýval kardinál Tomášek v Římě na mimořádném zasedání kardinálského kolegia, na něž navázala biskupská synoda k 20. výročí ukončení II. vatikánského koncilu. Z tohoto svého pobytu přivezl Tomášek nový dopis prefekta Kongregace pro klérus kardinála Oddiho ze 7. prosince 1985. Oddi v něm – nepochybně z iniciativy Tomáškovy – znovu jasnými slovy připomněl dekret *Quidam episcopi* (J. Cuhra se domnívá, že s nádechem snad nechtěné ironie – Cuhra, cit. d., s. 187):

„...s velikým potěšením v srdci jsme zaznamenali spasitelné účinky, kterých bylo dosaženo u kněžstva v této zemi“. A znovu zdůraznil „naprostou neslučitelnost mezi vlastními kněžskými povinnostmi a jinou činností, která se ať přímo či nepřímo zaměřuje na světské cíle“ a „nikdo se nesmí odvažovat pokládat za zákonitě nastoupit na místo biskupů, když se jedná o vykonávání úkonů, které jsou svěřeny jen jim.“

Tomášek nelenil a hned po příjezdu jej rozeslal po všech diecézích. Státní správa sice posléze dosáhla stažení dopisu a cestou zastupitelského úřadu získala od jednoho z vyjednavců, arcibiskupa Poggiho, ujištění, že „šlo o soukromou iniciativu Tomáška a Oddiho“, ale už bylo pozdě, dopis už vešel ve známost.

Stálé úvahy o tom, jak se zbavit kardinála Tomáška ať už jakoukoliv cestou, vedly k zajímavé poradě mezi generálním vikářem F. Vaňkem a dalšími představiteli arcibiskupské konzistoře a vedoucím oddělení SPVC K. Tanclem z 11. 2. 1986. Kanovník Václav Kořínek si postěžoval, že je velmi obtížné jednat s kardinálem, který se s nikým neradí a rozhoduje zcela na vlastní pěst. Pokud jde o PIT, jehož je kanovník

členem, nepožadoval pan kardinál od něj, aby z hnutí vystoupil, ale aby nevyvíjel žádnou činnost. Generální vikář Vaněk na této poradě prohlásil, že předpokládá, že by mu byl po zvolení kapitulním vikářem (to znamená po odchodu Tomáška, ať už úmrtím nebo jinak) udělen státní souhlas pro tuto funkci. Předpokládá také, že by byl zvolen hlasy všech členů kapituly. Rovněž předpokládá, že by byl pro své osobní vztahy ke kardinálu Casarolimu, jehož je spolužákem, potvrzen i Vatikánem. Bude-li jmenován biskupem, bude prosazovat do funkce pomocného biskupa kanovníka Jana Lebedu, který je jeho osobním přítelem a byl pro tuto funkci vytipován i státními orgány. Současný pražský světící biskup, který funkci nevykonává (míněn K. Matoušek), by jej také podporoval a on by mu pak s Lebedou umožnil některé funkce konat. Podle vlastních slov je Vaněk po přestálé nemoci ve velmi dobrém fyzickém stavu. V závěru Vaněk prosil, aby mu státní orgány pomohly při umísťování jeho kandidátů do duchovní služby a k přijetí na CMBF, aby mohl prokázat, že je schopen církevně politické problémy se státní správou vyřešit. Domnívá se také, že by jej ve funkci potvrdil i olomoucký biskup Vrana.

Dne 30. dubna podepsal kardinál Tomášek jeden ze zásadních rozborů právního postavení církve v zemi. Poslal jej ministru kultury Milanu Klusákoví v souvislosti s chystaným svatořečením blahoslavené Anežky České, k němuž plánoval nové pozvání Svatého otce do Československa. Státní správa vyvinula všemožné úsilí odradit kardinála od tohoto záměru a sdělila mu přímo, že o takovém záměru nelze vůbec uvažovat. Tomášek však sdělil (podle dopisu F. Jelínka F. Cinoldrovi z 29. 9. 1986), že takové pozvání nepřipravuje, to že by bylo možné až po schválení příslušnou komisí v Římě, a to nejméně rok dopředu.

Ve stejném dopise však byla zaznamenána důležitá změna v pražské arcidiecézi: zemřel generální vikář František Vaněk. Poté, co v únoru prohlašoval, že je ve velmi dobrém zdravotním stavu a chystal se na funkci kapitulního vikáře, případně biskupa a arcibiskupa.

Rozhodnutí kardinála Tomáška jmenovat jeho nástupcem kanovníka Jana Lebedu bylo státními orgány pochváleno jako dobré řešení. Kanovník Lebeda byl zřejmě pro svou mírnost a noblesnost vystupování považován za obdobně poddajnou osobnost, jako byl Tomášek na začátku.

Myšlenku pozvat Svatého otce do ČSSR sledovala i iniciativa skupiny katolických laiků, která napsala prezidentu Husákovi dopis, v němž navrhovala, aby ke svatořečení blahoslavené Anežky došlo v Praze anebo jinde na území Československa. Dopis podepsali například Václav Frei, Josef Kemr, František Mikloško, Jiří Vackář, Bohumil Svoboda a další. To bylo ovšem přesně to, co státní správa po zkušenosti s Velehradem naprosto nechtěla vidět – totiž aby církev byla vypuštěna ze zdí kostelů na veřejnost. Dopis zůstal bez odpovědi. Kardinál Tomášek sice žádný svůj zvací dopis neodeslal, ale o pozvání se ve veřejnosti mluvilo i nadále.

VIII. DESETILETÍ DUCHOVNÍ OBNOVY

V polovině 80. let se zrodila myšlenka na velkou duchovní obnovu našeho národa při příležitosti blížícího se 1000. výročí smrti sv. Vojtěcha. Měla to být obnova, jakou kdysi promyslel ve vězení kardinál Štefan Wyszyński pro polský národ před miléníem křtu Polska. Na tuto velkolepou myšlenku přišel tajně vysvěcený kněz, psycholog Tomáš Halík, a nezávisle na něm jiný, v Holandsku tajně vysvěcený, kněz Petr Piřha (pozdější ministr školství). Oba projekty se v něčem shodovaly, v něčem doplňovaly, takže se podle Halíkových slov v jeho vzpomínce vzájemně doplňovaly jako dvě půlky rozlomeného prstenu. S touto první koncepcí seznámili okruh přátel a spolupracovníků na schůzce v bytě manželů Freiových ve Štěpánské ulici. V citované vzpomínce (Sborník Kardinál Tomášek, II. vyd., s. 118) sice Halík píše, že úloha získat pro věc kardinála Tomáška připadla jemu, ale původně tomu tak nebylo. Protože bylo známo, že mám k panu kardinálovi vcelku libovolný přístup, byl jsem úkolem seznámit pana kardinála s projektem Desetiletí pověřen já. Úkol jsem převzal, i když jsem o něm nebyl sám plně přesvědčen, zdál se mi na jedné straně příliš velkorysý – deset let! – na druhé straně příliš obecný. Nicméně jsem pana kardinála s tímto velkorysým záměrem seznámil, ale narazil jsem, jak jsem vcelku předpokládal.

„To teď ne,“ řekl mi po krátké úvaze, „teď se musíme soustředit na svatořečení blahoslavené Anežky.“

Po několika dnech jsem seznámil kolektiv opět v bytě manželů Freiových se stanoviskem pana kardinála. Byly z toho rozpaky a jisté rozčarování. Myslím, že jsem v tomto případě nebyl tím správným mluvčím už proto, že jsem si sám nebyl příliš jist. V dalších týdnech se věci zřejmě ujal sám Tomáš Halík, jak v uvedené vzpomínce píše, případně další, kterým se nakonec podařilo kardinála Tomáška pře-

svědčit, takže na slavnost Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna 1987 vydal pastýřský list, ve kterém se poprvé o Desetiletí zmínil, a od první neděle adventní, tj. od 29. listopadu 1987 Rok blahoslavené Anežky vyhlásil.

Moje mise upadla v zapomenutí a bylo by celkem zbytečné ji připomínat, kdyby se později neukázalo, že pravdu měl bohužel střízlivý, trochu skeptický pohled. Desetiletí proběhlo s větším pozitivním ohlaselem jen v prvních dvou letech, ale v dalších se stále víc rozplývalo v přívalu nových událostí konce roku 1989 a roku 1990 a v záplavě nových společenských aktivit, a příliš mu nepomohla ani návštěva Svátého otce v závěrečném roce Desetiletí 1997, v roce mučednické smrti sv. Vojtěcha.

Úvodní slova pastýřského listu, sestavená z biblických citátů, pocházela od iniciátorů Desetiletí, zněla téměř jako vyhlášení exodu z područí komunistické moci, píše A. Opatrný (cit. d., s. 176)

„Bratři a sestry! Vzpřimte se a zdvihněte hlavu, protože se blíží vaše vykoupení (Lk 21, 28). A to všechno proto, že víte, jaký je nyní čas: že vám už nastala hodina, kdy je třeba se probít ze spánku. Noc pokročila, den se přiblížil. Zanechme tedy skutky temnoty a oblečme se do výzbroje světla (Řím 13, 11–12).

Že Tomášek s vydáním listu váhal, je vidět už z jeho typické dikce. Anežčin rok sice vyhlásil, ale desetiletou přípravu jen zahájil:

„Na tato slova Písma svatého myslíme vždy, ale zvláště nyní na počátku doby adventní, na prahu nového církevního roku, kdy vstupujeme do Roku blahoslavené Anežky Přemyslovny, který tímto vyhlášíme. A letošním novým církevním rokem zároveň zahajujeme velké dílo duchovní obnovy: desetiletou přípravu na milenium – tisíciletou památku mučednické smrti svatého Vojtěcha, které bude v roce 1997.

Hlavní myšlenkou a tématem tohoto jejího roku bude: Služba životu Božímu v lidských duších a služba životu lidskému od jeho početí až do posledního dechu života.

Úlohou Desetiletí je přispět k zahojení ran minulosti, k vnitřnímu obrácení a poctivému hledání pravdy. Má vést v duchu pokání a smíření k chápání trvalých hodnot, „na nichž by bylo možné budovat civilizaci

lásky a úcty k životu, zejména respektu k hodnotě a právům lidské osoby, nikoliv civilizaci smrti, násilí, konzumu a bezohledné manipulace s lidmi.“

Každý rok Desetiletí měl být zaměřen na určitou důležitou oblast života, nesl jednu stěžejní myšlenku Desatera a měl svého patrona, světce, který vynikal v ctnosti zdůrazňované v daném roce. Program jednotlivých let byl rozvržen takto:

- 1988 – rok bl. Anežky Přemyslovny a všech, kdo se zasvětili službě trpícím. – Služba životu
Nezabiješ! Milujte se navzájem!
- 1989 – rok sv. Klementa Marie Hofbauera (Dvořáka) a sv. Jana Nepomuka Neumanna – Víra v moderním světě
- 1990 – rok sv. Norberta a bl. Jana Sarkandera a všech svatých kněží – Posvěcování života a harmonický životní styl
Pomni, abys den sváteční světil!
- 1991 – rok bl. Zdislavy a všech křesťanských manželů – Rodinný život
Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj! Nesesmilníš!
- 1992 – rok sv. Ludmily a všech křesťanských učitelů a vychovatelů –
Výchova, vzdělání, tradice
Cti otce i matku!
- 1993 – rok sv. Jana Nepomuckého a všech mučedníků pro víru a přesvědčení – Pravda a spravedlnost
Nevydaš křivého svědectví!
- 1994 – rok sv. Václava a všech dobrých hospodářů naší země – Práce a společenská odpovědnost
Nepokradeš! Neste ovoce!
- 1995 – rok sv. Prokopa a všech svatých řeholníků – Duchovní a tělesná kultura osobnosti
Bůh stvořil člověka k obrazu svému.
- 1996 – rok sv. Cyrila a Metoděje a všech hlasatelů evangelia – Evangelizace a modlitba
Jděte a získávejte mi učedníky!
- 1997 – rok sv. Vojtěcha a všech pastýřů Božího lidu – Kristus-Pán dějin a otec budoucího věku
Já jsem s vámi po všechny dny.

Ale události špely vpřed ve stále se zrychlujícím tempu.

V listopadu 1987 udělil František Tomášek tajně v kapli Arcibiskupského paláce opatskou benedikci, jedinou, o níž nacházíme zprávy, představenému premonstrátského strahovského kláštera v Praze Michalu Josefu Pojezdnému. Podle jeho ústního svědectví prý opatskou benedikci udělil také opatu Heřmanu Tylovi z premonstrátského kláštera v Teplé.

A v prosinci zemřel v Olomouci trochu překvapivě hlavní exponent SKD PIT, biskup-apoštolský administrátor olomoucké arcidiecéze Josef Vrana. Pohřební obřady a uložení ostatků zesnulého v olomoucké katedrále sv. Václava vykonal jiný z favoritů SKD PIT, banskobystrický biskup Jozef Feranec.

K Velikonočům 1988 poslal kardinál Tomášek poselství představitelům jiných církví a všem lidem dobré vůle v naší zemi. Bylo v něm obsaženo pozvání, aby se připojili k duchovní iniciativě Desetiletí,

„aby bylo dílem vpravdě ekumenickým v nejširším slova smyslu (...). Při pohledu do naší minulosti máme všichni důvod k prosbám o milosrdenství a odpuštění Boží. Katolická církev si nezakrývá svůj podíl viny na bolestných stránkách našich dějin (jak o tom mluvil například kardinál Beran na II. vatikánském sněmu v souvislosti s upaláním mistra Jana Husa a s násilím při rekatolizaci Čech v době pobělohorské). Přejeme si, aby dílo Desetiletí přispělo k tomu, abychom sváry minulosti nepřenesli přes práh nového tisíciletí.“

Bratři a sestry, uvažme, jaká ozdravná síla by se probudila a životodárně rozproudila do celého organismu našeho národa, kdyby každé živé křesťanské společenství, každý sbor a i každá farnost bez rozdílu denominací odpověděla přes hradby staletých předsudků – právě v celé bohaté škále svých tradic a duchovních zkušeností a v naprostém vzájemném respektu a úctě – na duchovní podněty těchto deseti let!“

Kardinál Tomášek si ovšem uvědomoval, že určitým problémem v tom, aby se i křesťané z jiných církevních společenství mohli s myšlenkou Desetiletí ztotožnit, může být katolická úcta k světcům. Navrhl proto:

„Tento specifický rys katolického přístupu k dílu Desetiletí může jistě například evangelický účastník této obnovné snahy, zcela soustředěný na biblicky založená hlavní témata jednotlivých let, pominout jako něco, co mu není vlastní. Možná však, že bližší poznání tohoto ‚zástupu svědků‘ (Žid 12, 1), zejména těch, kteří stáli na počátku společných křesťanských dějin, může napomoci vzájemnému ekumenickému porozumění.“

Podobně si budou katolíci v roce „výchovy, vzdělání a tradice“ s úctou připomínat vedle sv. Ludmily také čtyřsté výročí Jana Amose Komenského, posledního biskupa jednoty bratrské, který v době protireformace musel odejít z Čech do exilu. (OAP 1988, č. 5, příl. č. 4)

I když v záplavě nových témat a aktivit po změně politického uspořádání a získání svobody církve v listopadu 1989 ztratilo Desetiletí svou jedinečnost, nebylo asi ani po osvobození úplně zbytečné. Naplnilo však spíše představy Tomáškovy než Halíkovy a Piňhovy. Nestalo se celonárodní záležitostí, sahající svým vlivem daleko za hranice církve, jak bylo svými původci zamýšleno, přispělo však k obnově života z víry mnoha katolíků. Zejména mladým věřícím ukázalo velikost českých národních světců, i když nemělo sílu přiblížit celému národu jeho křesťanské kořeny (Opatrný, cit. d., s. 180).

Velikou pomocí pro Františka Tomáška se v té době stal příchod penzionovaného kněze, dnešního kanovníka vyšehradského, P. Vladimíra Vyhličky. Ten se vrátil po příchodu ze zahraničí, kde dlel s oficiálně prodlužovaným pobytem, jako pozdně vysvěcený kněz. Po několikaletých průtazích a zaměstnání v civilních povoláních nastoupil do duchovní správy v pohraničí a pak hned po dosažení důchodového věku odešel do penze a vrátil se do Prahy. Kardinál měl k němu důvěru, protože ho znal z Itálie, kde s ním Vyhlička konzultoval, zda má ještě v pozdním věku (bylo mu tehdy už přes čtyřicet) studovat teologii a pak se případně dát vysvětit. Kardinál mu dal kladnou odpověď se zdůvodněním, že jedna jediná mše svatá, kterou kněz odslouží, je víc, než může laik udělat za celý život. Teď v Praze by ho byl mohl velice potřebovat jako sekretáře, protože Vyhlička uměl i italsky a francouzsky. Jenže bylo jasné, že mu ho do sekretariátu státní orgány nepovolí. A pak na to přišel:

„Já vás sem přijmu jako svého osobního tajemníka. Nebudu o vás žádat a taky ne o peníze pro vás, budu vás platit ze svého. Ony se tady nějaké peníze vždycky najdou. Že jsem na to nepřišel dřív!“

A P. Vyhlička potom skutečně převzal značnou část jeho úřední agendy.

Když došlo v roce 1986 k silnému zemětřesení v Arménii, vznikl Výbor křesťanské pomoci, akce, která jako obvykle nebyla ráda viděna státními orgány. Podle nich je nutno snahu prezentovat arcibiskupství

jako centrum, jež bude řídit aktivizaci římskokatolické církve v oblasti zdravotní a sociální péče, a to ve spolupráci se zahraničními misijními centrály, rozhodně odmítnout. Vyvolává se tím prý dojem, že stát nemá zájem o pomoc v takovýchto záležitostech. Kardinálu Tomáškoví však bylo umožněno předat dva miliony korun na Fond solidarity s armenkými věřícími.

Mezi různými aktivitami té doby se hrála nejdůležitější úlohu takzvaná petice o 31 bodech, někdy také nazývaná peticí moravských katolíků, kterou sepsal Augustin Navrátil, prostý, ale sečtělý železničář, který navázal na dopis kardinála Tomáška z roku 1986, v němž ten v 16 bodech uvedl hlavní problémy ve vztahu církve a státu. Byly to v podstatě stále stejné požadavky, po desetiletí navrhované a po desetiletí zamítané. Navrátil je rozvedl na 31 bodů, mezi něž uvedl i úplnou odluku církve od státu, úpravu Ústavy ČSSR, navrácení církevního majetku, obnovu řeholí mužských i ženských atd. Petice se dále odvolávala na Chartu lidských práv a mezinárodních úmluv, jejichž signatářem byla i naše republika.

Augustin Navrátil byl už před touto peticí ostře sledován StB, protože se zastával různých pronásledovaných osob. Následně byl střídavě vyslýchán, stavěn před soud a zavírán, případně poslán do psychiatrické léčebny. Už předtím v roce 1985 sestavil petici o dvaceti bodech (Charta československých věřících, viz římský Nový život 1987, č. 9–10, in: Význam kardinála Tomáška). Po malém ohlasu této akce si uvědomil, že *„úspěch nemůže zaručit sebelépe sestavená petice, která jej chce dosáhnout jen prostřednictvím zahraničních sdělovacích prostředků a zastupitelských úřadů a nedocení všestrannou aktivní, obětavou a nezištnou pomoc laiků (...) K úspěchu bylo také zapotřebí získat nejen souhlas, ale všestrannou pomoc otce kardinála Tomáška.“* (s. 79)

Tomášek po jistém váhání o účelnosti petice vzhledem k rozsahu požadavků ji nakonec veřejným dopisem ze 4. ledna 1988 podepsal a vyzval věřící k podepisování. Napsal v něm:

„Není žádným tajemstvím, že na moje vícekrát podané žádosti na příslušná místa státní správy v záležitostech hlavních požadavků církve u nás jsem dosud nedostal žádnou odpověď. Poněvadž naprostá většina členů církve jste vy, věřící, proto je velmi vážnou povinností vašeho svědomí, aby byl slyšen na příslušných místech váš hlas: Podněty

k řešení situace věřících občanů v ČSSR s 31 body návrhů, jak je třeba řešit současné problémy, které existují mezi státem a římskokatolickou církví.

Rozšiřování a podepisování uvedené petice je v souladu s naší ústavou a ostatními našimi platnými právními předpisy a jsou o ní informováni státní a stranické orgány.

Velmi důrazně připomínám, že zbabělost a strach jsou nedůstojné opravdového křesťana.“

To tedy, co bylo na tomto souboru stále se opakujících zhruba stejných požadavků nového a co jej odlišovalo od řady předchozích podobných akcí, bylo právě to, že se stal peticí, kterou měli podepisovat i další občané a že byla zaštitěna autoritou kardinála Tomáška. Ten měl svým podpisem a doporučením rozhodující podíl na jejím rozšíření a úspěchu. Na základě jeho autority se rozvinula podpisová akce, která nakonec vyústila v tehdy neuvěřitelných skoro 600 000 podpisů. Jenom ze Slovenska jich přišlo na 300 000.

Státní a stranické orgány sice informovány byly, ale nestačily se divit. Petici podepisovali nejenom katolíci, ale i věřící jiných církví, ba i lidé bez vyznání, kteří si uchovali smysl pro spravedlnost a nechtěli zůstat stranou v zápase o dodržování lidských práv. Někteří také z čistého odporu proti komunistickému režimu. Petici podpořila zvláštním prohlášením i Charta 77, které Františku Tomáškovu předali 3. března 1988 tehdejší mluvčí Charty Bohumír Janát a Stanislav Devátý:

„Charta 77 pozorně sleduje a s radostí vítá mohutnou podpisovou akci, jíž se českoslovenští katolíci i protestantští občané i občané bez vyznání domáhají realizace náboženské svobody. Práva věřících lidí a náboženská svoboda vůbec jsou neoddělitelné od demokratických práv a svobod všech občanů a jejich rozšíření a zabezpečení jsou nezbytnou podmínkou svobodného rozvoje každého jednotlivce a celé společnosti. (...)

Chtěli bychom věřit, že státní orgány budou respektovat oprávněné stanovisko statisíců lidí, kteří se k petici připojili. S lítostí však musíme konstatovat, že jedinou dosavadní reakcí ze strany státu byla novinová kampaň, jejíž autoři se snažili diskreditovat podpisovou akci lžemi, překrucováním historie, očerňováním čestných lidí (mimo jiné i rodiny Pavla Čarnogurského) a zastražit věřící tvrzením, že jde o činnost, která není v souladu s právním řádem.“

V této době už zmizel odstup mezi občanským a vysloveně katolickým disentem. Charta našla nakonec přes počáteční výhrady, jež k ní měl, jak už víme, i kardinál Tomášek, nakonec právě v katolických kruzích nejmasovější oporu. Nebyl už dvojí boj za svobodu – národní a náboženský – byl už, podobně jako při nacistickém ohrožení země a národa, jednotný zápas občanů za svobodu, demokracii a lidskou důstojnost.

Toto sjednocování demokraticky smýšlejících občanů nejrůznějších názorů je třeba považovat nejen za výsledek úspěchu petice, ale i soustavného úsilí kardinála Tomáška, který stále důrazněji přecházel na pozici Jana Pavla II., totiž že starostí církve není jenom obhajoba lidských práv v úzkém slova smyslu, tedy jen věřících, ale že nutně zahrnuje celou společnost. Svoboda je nedělitelná. Jestliže se tady církev dožadovala svých práv nejen hlasy svých vrcholných představitelů, ale i prostých věřících, je nutno chápat petici jako významnou akci politickou, jako výrazný projev pokoncilního chápání církve jako Božího lidu. Je to i významný doklad posunu v praxi kardinála Tomáška. Tomášek si uvědomil, že zveřejňování dokladů o útlaču církve je účinnější metoda než tichá diplomacie, která může být bez pozornosti veřejnosti ignorována. Jestliže měl už dříve výhrady k některým krokům a celkovému postupu vatikánské diplomacie, znal nyní už i jinou, alternativní metodu.

Pro manévrovací schopnosti Františka Tomáška je charakteristická historie zastavení petiční akce, jak ji zachytil A. Navrátil:

„Že těžkostem nebude konec, jsem se dozvěděl asi za 14 dní po zahájení podpisové akce. Přestože již bylo publikováno, že petici už podepsalo několik desítek tisíc občanů, dostal jsem od otce kardinála naléhavý doporučený dopis, v němž mne žádal, abych petiční akci okamžitě zastavil. Když jsem na druhý den za ním přijel a ptal se, co to má znamenat, tak mně s úsměvem odpověděl: „Však to znáte. Jako bych vám nic nepsal. Jen pokračujte dál!“

Zřejmě nějací lidé z okolí kardinála, kteří plnili roli takzvané vlivové agentury, mu vnutili onen dopis, on jej podepsal, aby se jich zbavil, a pak klidně pokračoval dál podle svého. Připomínalo to i jeho kroky, když hájil svá interview v zahraničních sdělovacích prostředcích. To zuřícím státním orgánům vždycky prohlásil, že rozhovor je zkreslený, že s ním nebyl konzultován. Což byla pravda.

Ze souboru opatření proti petici z 5. února 1988, který obsahoval jako obvykle spoustu výmyslů StB, stojí za zmínku dvě věty: „V rámci aktivních opatření bylo k eliminaci využito vlivové agentury k organizování psaní dopisů, v nichž celá řada laiků odvolávala svůj podpis. Toto bude státní správou využito jako argument k další diskreditaci Tomáška, při dalším jednání s představiteli Vatikánu v Římě a dále pro případné využití v kontrapropagandě ve sdělovacích prostředcích.“ (AMV ČR, X. S. SNB)

V celospolečenských souvislostech byla petice o 31 bodech nejvýraznějším hlasem katolíků v řadě protestů a požadavků, které u nás zazněly.

Na výtky státně církevních orgánů, že petice je protispolečenský čin, k jejíž podpoře byl stářím oslabený arcibiskup zneužit, odpověděl nejvýstižněji sám František Tomášek v poselství ke svátku sv. Václava, kde s odvoláním na koncil vyjádřil úlohu laiků, svobodu církve od vazeb na politické systémy a zároveň povinnost katolíků pracovat pro dobro celé společnosti, stanovisko, k němuž dospěl pod vlivem Jana Pavla II. ke konci své životní pouti:

„Druhý vatikánský koncil promluvil o službě církve současnému světu a zejména o úloze laiků na tomto poli, jasnými slovy. V konstituci ‚Radost a naděje‘ čteme: Vlastní poslání, které Kristus své církvi svěřil, není sice rázu politického, hospodářského nebo sociálního; cíl, který jí vytkl, je rázu náboženského. Přesto však právě z tohoto náboženského poslání vyplývají úkoly, světlo a síla, které mohou sloužit k vybudování lidské společnosti podle Božího zákona. ‚V tomto duchu chceme i my, katoličtí věřící Československa, pracovat pro dobro celé společnosti, obohacovat její duchovní a mravní život o nezastupitelné hodnoty křesťanství, pomáhat při uzdravování bolestných a znepokojujících společenských jevů a přispívat k porozumění mezi lidmi různých přesvědčení. Usilujeme o čestný dialog s představiteli státu o možnostech plnějšního rozvinutí života církve v nových podmínkách, a tím i o prohloubení její služby celku společnosti.‘“ (OA 10/88, příloha č. 2)

Státní orgány skoro bezmocně přihlížející velké podpisové akci, s jakou se dosud nesetkaly, se ve své zlobě proti Františku Tomáškovu uchýlily při jednání s vatikánskou delegací až k takovým „ústupkům“, jako byl souhlas s případným jmenováním kanovníka Antonína Lišky biskupem, přestože nebyl členem SKD PIT, ba dokonce souhlas se

jmenováním dvou světicích biskupů pro Prahu – vedle Lišky ještě také generálního vikáře Jana Lebedy. (S Liškou se počítalo dokonce jako s příštím arcibiskupem.) To vše ovšem za předpokladu – a to byl ten háček – že bude konečně poslán do penze kardinál Tomášek, který „svým věkem, senilitou a zdravotním stavem je překážkou ve zlepšování vztahů mezi církví a státem“. Pokud by byl tehdejší hlavní vyjednaváč Vatikánu arcibiskup Colasuonno (A. Casaroli byl v té době už kardinálem-státním tajemníkem, tedy jakýmsi předsedou vlády a druhou hlavní osobou ve vatikánském aparátu) byl jen na malý okamžik v pokušení o tomhle návrhu uvažovat, pak by byl evidentně v Římě rychle a rázně zastaven papežem Janem Pavlem II.: Nepřichází absolutně v úvahu. Tomášek je naprosto nenahraditelný a nedotknutelný!

Ten už byl v té době postavou reprezentující českou církev i v zahraničí proslulou do té míry, že jeho autoritu a váhu neváhal posílit oficiální, nikoliv soukromou, návštěvou německý kancléř Helmut Kohl za své návštěvy ČSSR na začátku roku 1988. A zahájil tím řadu oficiálních návštěv významných zahraničních státních činitelů u Tomáška, jako byl francouzský ministr zahraničí R. Dumas, americký ministr J. Whitehead, francouzský prezident F. Mitterrand či americký senátor a tehdejší kandidát na prezidenta Dole a další. Návštěvy u kardinála Tomáška se začaly stávat samozřejmou součástí diplomatického protokolu, podobně jako setkání s mluvčími Charty 77.

V těch zahraničních mimocírkevních návštěvách se Tomášek někdy ani moc neorientoval. Mluvil jsem s ním krátce po odchodu posledně jmenovaného amerického senátora, a jak mě kardinál uviděl, povídá:

„Že jste nepřišel dřív – vy znáte Ameriku – mohl jste mi pomoci – já vlastně pořádně ani nevím, kdo to byl a co chtěl.“

Březen přinesl dvě podstatné události: jednou byla pražská pouť 6. března u příležitosti svátku blahoslavené Anežky České, jejíž význam zdůraznilo zasvěcení tohoto roku Desetiletí právě jí i její chystané svatořečení. K putování do katedrály vyzval sám kardinál Tomášek a státní moc neměla pochybnosti o tom, že jeho volání bude vyslyšeno. Vzhledem k různým výhrůžkám, včetně satanistů, požádal v tomto případě sám kardinál Tomášek o policejní dohled.

Proto si daly StB a další složky velmi záležet a připravily pro oslavu blahoslavené Anežky soubor velice důkladných opatření. Podívejme se pro zajímavost na výňatky z hlášení velitelství StB o průběhu této slavnosti.

Pro zdůraznění vlastní důležitosti se ve zprávě o těchto opatřeních uvádí, že „organizátoři očekávali účast 100–150 tisíc lidí z celé ČSSR. Byly získány ojedinělé signály, že antisocialistické elementy z řad nelegální církve a katolického křídla Charty 77 hodlají zneužít velké koncentrace osob v prostorách Pražského hradu a i v přilehlém okolí k vyprovokování protispolečenských vystoupení a narušení klidu a veřejného pořádku. Ve dnech 5. a 6. března byly na hlavních příjezdových trasách do Prahy provedeny dopravně bezpečnostní akce s cílem omezit počet případných účastníků církevní slavnosti. Bylo zajištěno 18 nejaktivnějších představitelů antisocialistických sil (mezi nimi i Václav Havel, Ladislav Hejzlan aj.), o kterých byly získány poznatky, že chtějí narušit veřejný pořádek. Bezpečnostní štáb měl k dispozici 630 příslušníků SNB (včetně vlivové skupiny a záloh), 10 příslušníků z Jazykové školy SNB (jazyková kvalifikace angličtina, němčina, španělština, italština) a 10 pracovníků aparátu ONV Praha 1 a Praha 6. K dispozici měl dále příslušný počet dopravních a spojovacích prostředků, záznamovou a zvukovou techniku včetně videorekordérů a megafonů. K vybavení zásahových jednotek byl vyčleněn dostatečný počet ochranných přílebků, štítů a slzných granátů. Na realizaci opatření se podíleli především příslušníci v občanském oděvu.(...) Byl připraven plán uzávěry širšího okolí Pražského hradu ve třech pásmech. V prvním pásmu bylo připraveno 10 uzávěr, ve druhém 7 uzávěr a ve třetím rovněž 7 uzávěr. K případnému nasazení na uzávěry bylo připraveno 150 příslušníků VB a 40 příslušníků StB. (...) Od raních hodin přicházely do prostor Hradu skupinky občanů a v době zahájení pontifikální mše zde bylo cca 8000 osob. Z toho 6000 osob (včetně cca 700 příslušníků SNB a 300 příslušníků LM) bylo v chrámu sv. Víta. 80 příslušníků S SNB bylo použito jako vlivová skupina v okolí chrámu a v prostorách Hradčanského náměstí. (...) Po skončení pontifikální mše a odjezdu TOMÁŠKA osobním autem zpět do Arcibiskupského paláce se postupně přemístilo asi 1000 osob na Hradčanské náměstí. Z nich většinu tvořili náhodní zvědavci, kteří se působením vlivové skupiny počali asi po 15 minutách postupně rozcházet. Před arcibiskupským palácem se soustředilo asi 300 osob, které tleskaly, zpívaly náboženské písně a modlily se. Kardinál TOMÁŠEK vystoupil 4x na balkon své rezidence a shromážděné osoby bez slovních projevů pozdravil. Skupina asi 150 osob skandovala v přestávkách mezi zpěvem hesla „My chceme náboženskou svobodu; ať přijede sv. otec;

chceme svoje biskupy; ať žije otec kardinál‘ atd. Dvě zatím nezjištěné osoby rozvinuly transparent o velikosti 30 x 200 cm s nápisem ‚ANEŽKO, ORODUJ ZA NÁS‘. V čele této aktivní skupiny stáli signatáři CH-77 Anna ŠABATOVÁ, P. ŠUSTROVÁ, Bohumír HÁJEK, Ivan JIROUS, Karel SRP a další. Záměrem této skupiny bylo vyprovokovat zákrok ze strany příslušníků SNB. Nejméně se ve skupině projevoval Petr BURIAN (1945), pracovník investičního útvaru Rudého práva. Jedná se o zájmovou osobu X. S SNB. Byli povoláni další příslušníci s videorekordéry, kteří pořizovali dokumentaci jednání skupiny. To mělo za následek, že skupina asi 300 ortodoxních věřících ustoupila do prostoru před Schwarzenberským palácem. Zde byli vyzváni terciářem františkánského řádu Čeňkem Bonaventurou k společné modlitbě v kleče a k rozchodu. Po společné modlitbě se zbylé osoby v cca 12.15 hod. rozešly. Pořízené záznamy se vyhodnocují.“

Toto hlášení vcelku odpovídá situaci – alespoň z pohledu StB. Do Prahy byly povolány policejní síly z celé republiky. V pohotovosti byly Lidové milice – železná pěst dělnické třídy – zmobilizovány byly závodní organizace komunistické strany. Pod záminkou špatného technického vybavení a stavu zadržovaly policejní hlídky autobusy s poutníky jedoucími ku Praze. Na stanicích metra Malostranská a Hradčanská vlaky nestavěly, tramvajové linky vedoucí na Hrad byly odkloněny ze svých normálních tras.

Také satanisté, pokud to byli oni a ne StB, přispěli k uměle vyvolávané atmosféře strachu.

„Kardinále,“ psali v anonymním dopise, doručeném do Arcibiskupského paláce, „ústy svými tlumočím ti poselství z nejtmeňších temnot od Pána zla a hrůz, jehož jméno je pro nás svaté a z jehož vůle žijeme, ničíme a vraždíme. Jeho jméno je cítit plameny hořícího dobra a lásky, a proto vždy vyslovuj s úctou SATAN. Zveš zástupy svých oveček na tu slávu k Vítu. To je zatraceně dobře, žehnáme ti levou rukou. Čím víc lidí, tím líp. Doufáme, že se moc nelekneš, až to bouchne. P. S. Satan vede tvé kroky, 666 – to není náhoda 6. března – 6. března – 6. března.“

Kardinál se opravdu moc nelekl, jenom těžce vystupoval po schodech k presbytáři své katedrály, (sestřičky z jeho perzonálu trnuly, aby tam schod po schodu úspěšně došel) a modlil se mimo jiné i za autory toho dopisu, ať už jimi byl kdokoliv. V katedrále nic nebouchlo a poutní mše svatá v přeplněné katedrále (přeplněné také estébáky) proběhla

bez narušení. Kardinál Tomášek byl přivítán potleskem a potleskem byla přerušována i jeho slova dožadující se náboženské svobody a dodržování občanských práv. (Zajímavé je, že o tom se protokol hlášení StB nezmiňuje.)

Druhou hlavní březnovou událostí byl takzvaný Bratislavský Velký pátek. Na tento den svolal jménem skupiny katolických disidentů František Mikloško na Hviezdoslavovo náměstí pokojné modlitební shromáždění, které řádně ohlásil, ale jehož povolení nedostal. V žádosti uvedl, že „programom verejného zhromaždenia bude tichá manifestácia občanov za menovanie katolíckych biskupov pre uprázdnené diecézy na Slovensku podľa rozhodnutia Svätého otca, za úplnú náboženskú slobodu v Československu a za úplné dodržiavanie občianskych práv v Československu. Predpokladá sa, že účastníci zhromaždenia vyjadrí svoj súhlas s programom držaním horiacich sviečok.“

Modlitebního shromáždění se navzdory zákazům a zastrašování zúčastnilo v centru Bratislavy několik tisíc většinou mladých lidí. Když neuposlechli policejní výzvy k rozchodu, začaly je bezpečnostní složky ministerstva vnitra rozhánět vodními děly, obušky a najížděním automobilů do lidí. Organizátoři shromáždění Ján Čarnogurský a František Mikloško byli zadrženi během pobožnosti a desítky dalších po jejím skončení.

Ohlas na brutální zásah byl veliký, zprávy přinesly snad všechny světové agentury, několik významných osobností odřeklo návštěvu v ČSSR, projevy solidarity a protesty přicházely ze všech stran. Státní moc reagovala obviněním, že manifestaci zorganizovaly Světový kongres Slováků a další emigrantské kruhy, nemohla však vysvětlit, proč policie zasáhla proti pokojné manifestaci. „*Neodůvodněné násilí zůstane před dějinami hanbou těch, kteří zneužili svou moc proti těmto bezbranným,*“ reagoval na událost kardinál Tomášek při pontifikální bohoslužbě ve svém katedrálním chrámu.

Na petici „Podněty katolíků“ navázaly dva kardinálové dopisy z 23. dubna 1988 k svátku sv. Vojtěcha. Jeden byl adresován věřícím, druhý vládě. V dopise adresovaném katolíkům v celé republice napsal:

„V posledních měsících jste mi poskytli neobyčejně přesvědčivý důkaz své důvěry v podobě více než půl milionu podpisů pod peticí, kterou

jsem podpořil. Považuji to za zmocnění stát se vaším mluvčím, když žádáte, aby u nás došlo k nápravě vztahu státu k církvi a k věřícím. V tom smyslu jsem zformuloval stanovisko, které posílám vládě k rukám jejího předsedy Lubomíra Štrougalova (...)

Mile mě překvapily upřímné sympatie mnoha spoluobčanů nekato-liků, pochopili, že nám nejde o vlastní výhody. Svoboda je nedělitelná, přejeme ji všem jiným stejně jako sobě. (...)

Ať veřejně nebo v soukromí, stále jsme jedna Kristova církev. Mluvit o oficiální církvi a o druhé, politicky zaměřené „tajné církvi“, je fikce a pomluva. Události ozřejmily další věc, kterou vám chci položit na srdce. Je to odpovědnost vás laiků za církev. Po léta jsem mluvil za vás téměř marně, byl jsem označován za „generála bez vojska“. Proto bylo třeba, abyste promluvili vy. Nejsme vojsko a nebojujeme o moc. Ale povinnost hájit se proti nespravedlnosti je jedním ze základních kamenů mravnosti. (...)

Stále ještě se dovídám o postihování, šikanování, zastrahování nebo diskriminování kněží, laiků i jejich dětí. Kdyby takové jednání pokračovalo, byť i jen na nejnižších stupních moci, bylo by to špatným předznamenáním dialogu, bylo by také neblahé, kdyby věřící žili s vědomím, že se jich vlastní církev nesmí nebo nechce zastat. Proto jsem se rozhodl nabídnout pomoc kdykoliv dojde k porušení spravedlnosti i v souvislosti s vírou nebo církví. Když se někdo nedomůže práva normální cestou s pomocí vlastních církevních pastýřů, má možnost obrátit se přímo na mne. S pomocí příslušných odborníků se budu snažit zasáhnout v jeho prospěch.“

Druhý dopis adresovaný předsedovi vlády Lubomíru Štrougalovi a poslaný na vědomí Svatému otci a všem ordinářům katolických diecézí v Československu byl označen za bombu.

Vyjadřuje výstižně kardinálovo rozhořčení a svou rozhodností se vymyká všem dosavadním Tomáškovým podáním:

„(...) „Petice“ vyšla z katolického lidu. Uvítal jsem ji a podpořil také proto, že moje mnohaleté úsilí o normálnější život církve a věřících u nás nepřineslo téměř žádné výsledky. Moje četná podání odpovědným státním činitelům zůstala bez odpovědi.

Žádný orgán petici nezakázal. Dozvěděl jsem se však o mnoha pokusech potlačit její podepisování zastrahováním, byla také rozpoutána

dezinformační kampaň proti jejím autorům a signatářům, i proti mé osobě. Sdělovací prostředky se neostýchaly používat slovníku padesátých let. U věřících, a nejen u nich, vzbudila tato kampaň oprávněné rozhořčení. Naopak, petice si získala takový souhlas, že se u mne do dnešního dne sešlo přes půl milionu podpisů. Petice je dosud nejmožnější a nejzřetelnější, ale zdaleka ne prvním projevem mínění a vůle našich věřících. Po čtyři desetiletí dává katolický lid různými způsoby najevo svůj nesouhlas s církevní politikou státu. (...) Náboženská praxe, pokud byla vyloučena z úzkého rámce povolené pastorače – řeholní společnosti, náboženská literatura a mnoho jiného – pokračovala nevězně a byla tvrdě postihována právě proto, že byla mlčenlivým protestem proti plánovitě likvidaci víry a církve.(...)

Pokojná manifestace věřících, modlících se na náměstí v Bratislavě 23. března 1988, proti níž Bezpečnost bezdůvodně uplatnila drastické násilí, je spolu s masovou podporou petice jen pokračováním neutuchající snahy věřících o svobodu víry a církve. Zároveň se tu ozřejmilo, že vztah státu k církvi se ocitl v krizi. Dosavadní církevní politika může pokračovat jen za cenu násilí. (...) Katolíci si jsou vědomi svých práv, budou je dále požadovat a jsou odhodláni přinášet oběti.

Katolický lid už dříve mnoha způsoby a nyní statisíci podpisů, které zastupují miliony dalších katolíků, projevil mně svou plnou důvěru. Tento morální mandát mne nejen opravňuje, ale přímo zavazuje k tomu, abych nemlčel (...) Tento dosavadní stav společnost destabilizuje a nikomu neprospívá. Je nejvyšší čas situaci řešit. Toho se nedosáhne jednostranným diktátem, ale společným dialogem.

Partnerem za katolickou církev je především Svatý stolec, a to v nejzávažnějších záležitostech. V ostatních věcech je partnerem domácí církve. Za ni ovšem nemohou jednat lidé, kteří nemají důvěru ani Svatého stolce ani věřícího lidu. Zejména církevně zakázané sdružení ‚Pacem in terris‘ je pro vztah církve a státu faktorem vysloveně negativním. (...)

Církev nestojí o privilegia, (...) potřebuje pouze prostor pro naplnění celého svého duchovního poslání a pro službu lásky všem lidem i společnosti. Věřící nemají mít místo ve společnosti jen jako pracovní síly, ale jako rovnoprávní občané. Tato země je jejich vlast, cítí se za ni odpovědni a víra je rozhodně neodvádí od poctivého postoje ke společnému dobru.“

Státně církevní aparát tuto Tomáškovu aktivitu samozřejmě odsoudil. Místopředseda vlády Matej Lúčan napadl 20. května 1988 na setkání s biskupy a ordináři katolických diecézí (s výjimkou kardinála Tomáška, se kterým nemínili vládní představitelé dále jednat) Tomáška za „nekorrektní“ postup a nepřímou ho označil za pouhý nástroj „nelegálních církevních struktur“. Řekl: „A tak nyní došlo, žel, k události, která má v posledních desetiletích stěžejní období. Pan kardinál poslal vládě – k rukám jejího předsedy – dopis, kterým fakticky přebírá a autorizuje názory těch, jimž ve skutečnosti jde o zneužití zájmů věřících a církvi k politickým cílům, a vyúsťuje do nátlaku ‚faktických hrozeb‘.“

Zároveň Lúčan ohlásil některé plánované změny v církevní politice. Najednou režim po dlouhém otálení – jen aby se zbavil Františka Tomáška – souhlasil se jmenováním dvou pomocných biskupů pro Prahu, Jana Lebedy a Antonína Lišky, třebaže to nebyli členové SKD PIT, jak bylo do té doby požadováno. Tento krok vydávali soudruzi za první krok k odsunutí Tomáška, o čemž však z vatikánské strany nepadlo ani slovo. Navíc nabídl režim některé úlevy: úpravy ve výuce náboženství, rozšíření možností dovozu náboženské literatury ze zahraničí, omezené doplnění ženských řádů (které režim potřeboval pro práci v sociálních ústavech) atp. V. Janků v této souvislosti zdůraznil, že jde hlavně o oddělení kardinála Tomáška od církevní organizace a o posílení „loajálních“ duchovních.

Samo biskupské svěcení však ukazovalo, do jaké míry se situace za patnáct let od posledního svěcení (1973 – Vrana) změnila. V katedrále sv. Víta se 11. června shromáždilo asi pět tisíc věřících a bylo možno vidět dříve nevídané jevy. Před zástupci státní správy, včetně ministra kultury, se veřejně pohybovali členové „nelegálních“ řeholních řádů v řádových oděvech, na počátku obřadu vystoupil státem stále neuznávaný biskup Karel Otčenášek, který ve svém kázání zdůraznil úctu věřících k hlavnímu světiteli, kardinálu Tomáškovi, jenž k zlosti státních představitelů předsedal shromáždění. Jako spolusvětitel byl vybrán kromě arcibiskupa Colasuonna jiný po léta neuznávaný biskup Kajetán Matoušek. V kázáních a vystoupeních nezazněla žádná chvála (dříve povinná) na dobrou vůli státu, který svěcení umožnil, a ani představitelé *Pacem in terris* nedostali prostor k vystoupení.

Biskup Otčenášek reagoval nepřímou na kampaň, kterou sdělovací prostředky rozpoutaly proti Tomáškovi:

„Otče kardinále, jsme šťastni, že vás máme. Máme vás rádi také pro vaši moudrost, která vydává obdivuhodné, požehnané plody, pro vaši věrnost apoštolskému stolci i horlivost ve službě církvi a v péči o všestranné blaho naší společné rodné země. Nejen ve vašich těžkostech, ale všichni právě teď jsou v jednotě s vámi, protože cítíte obtíže a obavy nás všech. Těší nás, jak si vás velmi váží Svatý otec Jan Pavel II. Všechen náš lid, jak říkáme od Šumavy k Tatrám, církev v naší vlasti mluví jedním hlasem, a ten vychází, Eminence, z vašich úst, jako jediného náboženského představitele u nás.“

Před více než třiceti lety spolu seděli v jedné místnosti v Želivě, anebo přehazovali pod rozpálenou střechou sýpky obilí, aby se nevznítily!

Blíže k Tatrám byl tentýž den v Trnavě vysvěcen na biskupa Ján Sokol, který ve svém kázání mluvil o znovuposvěcování Slovenska, což byla státní správa nucena vyslechnout ke své značné nelibosti.

Tajemník ÚV KSČ J. Fojtík si k svěcení trpce posteskl: „Obě svěcení proběhla v atmosféře vypjatého katolického triumfalismu.“ K tomu mělo toto shromáždění sice hodně daleko a žádný triumfalismus nebyl ani cílem, ale že se církev hlásí o své oprávněné slovo, bylo víc než jasné.

Všechny projevy sympatií a pocty přijímal kardinál s vděčností a rád. Chápal je však zároveň a především jako hold církvi a Svatému otci, sám to neustále zdůrazňoval. Nicméně je potřeboval pro sebe z psychologického hlediska. Viděl, že ve svém úsilí o svobodu a lidská práva v naší zemi není opuštěn, že za ním stojí velká část národa.

Na svátek sv. Václava, hlavního patrona České země, nebyla sice připravována žádná další „masová demonstrace“, jak se obávala Státní bezpečnost, ale zato kardinál Tomášek vydal další významný list. Bezpečnost však pro jistotu zaplnila spodní část Hradčanského náměstí množstvím vojenských nákladních aut, aby se před Arcibiskupským palácem nemohly shromáždit demonstrující zástupy. Také pro jistotu zasáhla proti vybraným disidentům, z nichž na některé uvalila domácí vězení (na Václava Bendu), jiné předvolala k výslechu (P. Václava Malého) a jiné ráno vyzvedla v jejich bytech, zadržela a vyslýchala až do skončení obřadů v katedrále (P. Otu Mádra, Václava Vaško).

Ve svém otevřeném dopise k výročnímu dni mučednické smrti našeho hlavního patrona sv. Václava a k blížícímu se 70. výročí obnovy

samostatného českého státu v podobě tehdejšího Československa – stojí za pozornost už samo propojení těchto dvou slavností – Tomášek napsal:

„Dnes na svátek sv. Václava vděčně vzpomínáme, že kníže sv. Václav je především světec a mučedník, hlavní patron českého národa. Jeho postava je zároveň živým symbolem naší národní svébytnosti a také symbolem české státnosti. Proto si o letošních oslavách jeho svátku – zvláště o pouti k jeho hrobu ve svatovítské katedrále v neděli 2. října – připomeneme i blížící se významné výročí našich novodobých dějin, 70 let od vzniku samostatné Československé republiky.

Církev není lhostejná ke společenskému dění. Být dobrým křesťanem, to znamená víc než být jen zbožným a slušným člověkem v soukromém životě. Být solí země a světlem světa, to znamená také nést odpovědnost v životě občanském a národním, nestarat se jen o sebe, ale mít na zřeteli dobro celku. Církev si nic vroucněji nežádá, než aby mohla sloužit dobru všech a rozvíjet se svobodně pod jakoukoliv vládou, která uznává základní práva osoby i rodiny a požadavky obecného blaha.“

František Tomášek tady začal výrazně přesahovat hranice úzce církevní, kde dokázal propojit struktury oficiálních i neoficiálních struktur, a spojením dvou významných událostí dějin nejen církevních, ale i státních, politických, se stále víc stával reprezentantem zájmů celé společnosti. Protože všechny jeho projevy byly vzápětí citovány z různých zahraničních rozhlasových stanic, pronikaly rychle i do nejšířších vrstev.

Už začátek nového roku 1989 naznačil, že to bude rok dramatických událostí. V lednu došlo v Praze na Václavském náměstí k masovému demonstracím mládeže k 20. výročí mučednické smrti studenta Jana Palacha, který se v roce 1969 upálil na protest proti sovětské okupaci a lhostejnosti občanů, kteří se krátce potom zase začali stahovat do svého soukromí. Demonstrace byly surově potlačeny za použití vodních děl i obušků. Mnoho demonstrantů bylo zbito, vyvezeno mimo Prahu a někteří obviněni z trestných činů. Jestliže se tedy komunistická moc domnívala, že s koncem roku 1988, tedy roku s nebezpečnými dvěma osmičkami na konci, nastane klid, velice se mýlila.

Znovu vystoupil, jak se stávalo už pravidlem, kardinál František Tomášek, který napsal koncem ledna dva dopisy tehdejšímu předsedovi

federální vlády Ladislavu Adamcovi. V prvním vyslovil potěšení, že se Československo připojilo k závěrům následné helsinské konaně před nedávnem ve Vídni:

„Se zvláštní pozorností bereme na vědomí ty části dohod,“ psal Tomášek už zcela z pozice na úrovni předsedy vlády, „které konkretizují závazky účastnických států – včetně ČSSR – ohledně občanských svobod a v jejich rámci výslovně i právo na plný rozvoj náboženského života věřících občanů i církví. Přišel čas, aby skončilo období nerovnoprávnosti. Očekáváme, že důsledná reforma československého práva svědomitě uplatní závazky přijaté v Helsinkách a ve Vídni. (...)

V této souvislosti musím s politováním konstatovat, že zároky Bezpečnosti proti pokojným shromážděním v Praze 17. ledna a v dalších dnech silně otrásly důvěrou věřících lidí stejně jako velké části obyvatelstva. Drsné násilí nemůže udusit oprávněnou touhu občanů žít v takovém prostoru svobody, jaký se stal samozřejmým ve 20. století. Obávám se, že potlačování dialogu s vládou vyprovokuje konfrontaci ke škodě všech. Ve jménu evangelia Kristova, z něhož vyrostla naše národní i evropská kultura, Vás naléhavě žádám: nastupte cestu upřímného dialogu státu s církví i všemi občany, a to hned.“

A to hned! Tady už promluvil státník vědomý si své síly i své odpovědnosti. Ve druhém dopise se pak vrátil k událostem posledních dnů s poukazem na to, že se na něho obracejí občané, aby ze své strany přispěl „k uklidnění rozbouřené hladiny vztahů občanstva i státních orgánů.“

„Není pravda, že by manifestační projevy občanů na Václavském náměstí v posledních dnech byly vyprovokovány zahraničními sdělovacími prostředky a že by účastníci těchto projevů byli neukázněni a svedení občané, nýbrž je pravda, že příčiny těchto skutečností je třeba hledat v nedostacích vedení státu v minulých desetiletích. (...) Jestliže chtěli v minulých letech naši občané využít příležitosti výročí smrti Jana Palacha, který obětoval svůj život v přesvědčení, že si občané uvědomí cenu lidské svobody, pak pokojné uctění památky tohoto mladého milovníka a obránce svobody jen vyjadřuje skutečné smýšlení našeho lidu a jeho touhu po plné svobodě. Jestliže orgány Bezpečnosti použily proti těmto projevům svobodmilovných občanů hrubé síly,

*jednaly nejen proti našemu stávajícímu právnímu řádu, ale i proti lid-
skosti vůbec.“*

Předseda federální vlády Adamec si uvědomil změnu tónu v Tomáškově dopise a už po týdnů mu dokonce odpověděl – a to poprvé veřejně.

„Pozorně jsem si přečetl Vaše vyjádření k nedávnému narušení československých zákonů a normálních životních podmínek obyvatel našeho hlavního města. Očekával jsem, že spolu s širokou veřejností se i Vy vyslovíte pro pokojné, legální prostředky řešení všech společenských problémů, že Vám nebudou lhostejné pokusy o zneužívání části mládeže k akcím nepřátelským našemu společenskému zřízení a ústavnímu pořádku. Vážím si Vás jako církevního hodnostáře, jehož slovo má značný vliv na naše věřící spoluobčany. Jsem pro otevřená slova, čestné jednání a otevřené přístupy, umožňující nalézt společnou platformu k dohodě. Proto musím vyjádřit zásadní nesouhlas se snahami utvářet vztahy s orgány socialistického státu na základě ultimativního tónu. Takový přístup nepřispívá k vzájemnému pochopení, k hledání oboustranně přijatelných východisek.“

Toto jeho stanovisko samozřejmě nepřekvapilo. Po celá léta byly Tomáškovy aktivity ignorovány a v posledních letech byl uměle vytvářen dojem, že v pozadí kardinálových intervencí a projevů stojí exponenti zahraniční i vnitřní reakce, kteří dovedně manipulují starým pádem, odtrženým od „mas věřících občanů“. Skutečnost byla ovšem přesně opačná a František Tomášek věděl velice dobře, o co jde, a nijak se nenechával manipulovat. Naproti tomu Ladislav Adamec nepochopil nic, což dokázal ještě na konci roku svým projevem na Letenské pláni, kde byl po zásluze vypískán.

I pozorní čtenáři si samozřejmě všimli změny tónu i stylu kardinálových dopisů a prohlášení a otázka jejich autorství začala zajímat i StB. Na změně stylu není samozřejmě nic divného – prakticky všechny významné osobnosti s napjatým časovým programem mají své spolupracovníky, někdy i skupiny, které jim články nebo projevy připravují. Také kardinál Tomášek si postupně vytvořil svůj pracovní tým, ale z toho vůbec nevyplývá, že by se s ním dalo „manipulovat“. Cizí nápad přijal, jen když s ním vnitřně souhlasil. V podkladech nebo v podáních, které dostával jako koncept, přepisoval, dopisoval, škrtal, něco schválil, něco odmítl, ale konečný text byl vždycky zveřejněn až

s jeho souhlasem. A byl to jeho text. Něco jiného samozřejmě byly jeho obvyklé výmluvy, když udělil nějakému zahraničnímu časopisu interview, který kritizoval situaci církve a náboženství v ČSSR, kdy mnohdy prohlásil, že text s ním nebyl konzultován a je zkreslený. Nepotřeboval však nikoho, aby mu něco našeptával. Dovedl mluvit spatra, bez papírů, a jeho projevy třeba v katedrále byly stejně statečné a burcující, jako jeho poselství k věřícím a celému národu, která se opisovala a šířila v samizdatech

František Tomášek rostl od jednoho prohlášení k druhému. Historický význam mělo jeho poselství z 25. ledna 1989 k církevním představitelům Polska, Německa, Rakouska, Maďarska a Itálie – zemí, které mají bezprostřední vztah k životu a působení svatého Vojtěcha. Vyjádřil v něm přání vytvořit svatovojtěšský „evropský most modliteb“.

„Blíží se milénium mučednické smrti svatého Vojtěcha (23. dubna 1997). Věřící českých a moravských diecézí se na toto jubileum připravují Desetiletím duchovní obrody národa. Význam tohoto pražského biskupa však přesahuje hranice jeho rodné země. Jeho osobnost podstatně souvisí s počátky křesťanské kultury ve více zemích střední Evropy (...) Hnězdno, Ostrihom, Praha, Magdeburk, Čáchy, Řezno, Verona, Ravenna, Monte Cassino a další místa posvěcená životem sv. Vojtěcha či úctou k němu tvoří jakoby pilíře mostu spojujícího celou Evropu. Budujme vytrvale tento most svými modlitbami i jinými projevy naší duchovní vzájemnosti! Proto vás, nejmilejší bratři, vyzývám, abychom na cestě k milénium sv. Vojtěcha každoročně o vigílii svátku tohoto světce vytvořili most modliteb. Modleme se za duchovní a mravní obrodu našich národů, za porozumění a za respektování všech lidských práv!“

Jak stále aktuálněji znějí slova této výzvy kardinála Tomáška dnes po více než patnácti letech, kdy si stále jasněji uvědomujeme, že Evropa ztratila svou identitu, identitu židovskokřesťanského duchovního náboje, jak bylo patrné například na trapném hlasování evropského parlamentu, který zmínku o tomto duchovním a mravním základě našeho světadílu smetl ze stolu. Důsledky toho mohou být bohužel nedozírné.

Myšlenku svatovojtěšského „evropského mostu modliteb“ podpořil také sám papež Jan Pavel II. hned ve svém prvním vystoupení na naší půdě, na ruzyňském letišti v Praze v roce 1990:

„Kéž všechna zastavení mé cesty po Československu jsou živými kameny tohoto tak potřebného mostu!“

Mezitím pokračovala nekonečná jednání mezi vatikánskou delegací a čs. představiteli. Většinou se pořád točila kolem jmenování nových biskupů na uprázdněné stolce. Po desítkách návrhů z obou stran, jež se ovšem většinou vzájemně vylučovaly (čs. delegace zatvrzele prosazovala, aby alespoň na vyvážení vatikánských kandidátů byli jmenováni i někteří z řad SKD PIT). Nakonec se jednání soustředilo na relativní přijatelnosti Josefa Koukla pro Litoměřice a Františka Vaňáka pro Olomouc jako biskupa-apoštolského administrátora, přičemž byl rozhodně zamítnut návrh jmenovat ho přímo arcibiskupem (ThDr. František Vaňák, církevní soudce, který léta farářoval v severomoravském Rýmařově, byl Svatým stolicem navrhován už po celých dvacet let, jeho jméno se vyskytovalo mezi kandidáty už v návrzích z roku 1970).

Mezi dalšími tématy byla debata o charakteru nové ústavy a o údajné přípravě nového zákona o církvích a náboženských společnostech. Tohle tvrzení vzala církev vážně, jak je vidět z dopisu kardinála Tomáška z 9. června 1989 prezidentu Husákovi. V něm požádal, aby do přípravy nového textu byli zapojeni i zástupci církve. Gustáv Husák skutečně 21. června 1989 odpověděl a požádal pana kardinála, aby pověřil některého ze světicích biskupů účastí v práci komise vedené ministrem a pozdějším premiérem Mariánem Čalfou. Tímto úkolem byl pak Tomáškem pověřen biskup Antonín Liška, ale žádné konkrétní návrhy z práce této komise nevzešly – nejspíš proto, že doba už příliš spíchlala.

Neustálé pokusy o izolaci a nactiutrhací kampaň proti kardinálu Tomáškovi přiměly P. Václava Malého k napsání rázného dopisu místopředsedovi vlády M. Lúčanovi:

„Osočujete otce kardinála, že porušil etické normy tím, že jeho dopis byl záhy vyslán v relacích západních rozhlasových stanic a publikován v západním tisku. Dopis byl však psán jako otevřený, a proto jeho rozšíření nebylo ničím omezeno. Jedině díky jeho otevřenosti jste byl přinucen reagovat, jinak by z Vaší strany opět nepřišla žádná odpověď. Etiku porušujete Vy setrváváním na stranických pozicích ve vztahu k církvi. V denním tisku z 25. května opakuje pan Janků pomluvy a invektivy vůči otci kardinálovi. Degraduje ho na povolný nástroj údajných nelegálních církevních struktur.“

Osočování ctihodného otce kardinála, který je pro oba naše národy morální autoritou a skutečným mluvčím katolíků, Čechů i Slováků, mě uráží a pobuřuje. Žádám Vás, abyste se Vy i pan Janků veřejně omluvil a své invektivy a nepravdy odvolal. Pokud nestačíte na požadavky doby a nejste s to reagovat věcně na potřeby věřících, rezignujte dobrovolně na své funkce. Bylo by to gesto dobré vůle. Pánové Bilak, Fojtík, Hejda, Cinoldr, Janků, Jelínek, Máčovský, kteří jsou společně s Vámi odpovědní za konkrétní strategii a taktiku boje proti církvím, dosud nechtějí pochopit, že se postaru už jednat nedá. Odkládání řešení dozrálých problémů může mít nepředvídatelné a škodlivé následky.“

Není potom samozřejmě divu – alespoň z hlediska režimu – že Václavu Malému bylo odmítnuto výjezdní povolení na zasedání evropské ekumenické rady Mír ve spravedlnosti v Basileji.

Ale pokusu o přeložení duchovního P. Miroslava Vágnera z kostela sv. Jiljí někam na venkov se už podařilo zabránit. Ten se dostal do konfliktu se státními orgány pro aktivity zaměřené na mládež a adorace (jako přípravy na svatořečení blahoslavené Anežky). Začala se rozbíhat nová podpisová akce na jeho podporu, a tu už v tuto chvíli nemohl režim potřebovat.

Dalším tématem jednání bylo připravované svatořečení blahoslavené Anežky Přemyslovny určené Vatikánem předběžně na 12. listopadu, a to v Římě. Tím spadl čs. delegaci jeden kámen ze srdce, protože vládla obava, že Vatikán bude chtít prosadit svatořečení na území Československa, což by však v té době bylo ještě velmi neobvyklé, svatořečení se zpravidla konala v Římě. Teprve pozdější praxe papeže Jana Pavla II. tuto uzanci změnila. Režim se také obával, že kardinál Tomášek vyvolá za tímto účelem novou podpisovou akci a snažil se tomu zabránit. Vatikánská delegace však také požádala, aby na svatořečení byl povolen příjezd většímu počtu věřících z Československa. Jmenování nových biskupů a svatořečení blahoslavené Anežky bylo nakonec hodnoceno jako pozitivní krok vůči Československu. Dostupné materiály z ÚV KSČ a vlády ukazují, že relativní pokrok v jednáních byl způsoben hlavně „celkovým vývojem událostí“ v Polsku, Maďarsku a dokonce v samotném SSSR. Praha byla přeplněna východoněmeckými trabanty, auty s motocyklovými motory-dvoutakty, pomocí kterých se východní Němci za velkého pobavení a projevů sympatií Pražanů snažili dostat přes teritorium západoněmeckého velvyslanectví

v Praze do Západního Německa. Režimy v takzvaných socialistických státech prostě praskaly ve švech.

Se zájmem přijal pan kardinál zprávu o ustavení obrodného proudu v lidové straně: No vida, říkal, přece se něco děje. To slovo „obrodný“ dával tehdejší ústřední deník lidové strany Lidová demokracie samozřejmě do uvozovek. Copak tady je potřeba něco obrozovat?

K významným návštěvám, které za Františkem Tomáškem přicházely stále častěji, patřila i návštěva pařížského arcibiskupa, kardinála Jeana-Marie Lustigera 2. dubna 1989. Kardinál židovského původu, malý postavou, ale velký svým nadhledem, řekl v naplněné katedrále několik myšlenek, které jsou platné dodnes:

„V naší zemi jsme málem usnuli, protože jsme příliš bohatí, a proto už snad ani nevíme, k čemu slouží život. Prosim vás o službu ve jménu Božím: právě vy musíte vydávat svědectví o cíli víry, dotýkat se ran člověka a uzdravit ho. Musíte probudit v jeho srdci touhu po Bohu. Přicházím jako žebrák, přicházím jako prosebník ve jménu těchto národů, které jsou ukolébány, jimž chybí plamen vaší víry. Kéž vaše horlivost zažehne národy, které jsou v nebezpečí, že zapomenou na Boha i na své bratry. Přicházím vás prosit, abyste zůstali věrni odvaze své víry, známé v celém světě, protože právě to přinášíte mnoha lidem, aniž to snad víte.“

Kardinál Lustiger věděl o případech, kdy si lidé ručně opisovali bibli, a o této víře mluvil. Sotva si jistě dovedl představit, co jeho přítomnost v Praze a zájem křesťanů svobodného světa o dění v takzvaných socialistických státech pro nás znamenal. Kardinál Tomášek i ostatní představitelé církve u nás i prostí věřící už věděli, že nejsme zapomenuti, že naše modlitby i oběti mají dalekosáhlý význam, a tušili, že naše osvobození se snad už opravdu blíží.

František Tomášek seděl v křesle předsedajícího liturgickému shromáždění ve svatovítské katedrále ke svým devadesátinám. Nechtěl tuto oslavu, ale nedalo se jí zabránit, bylo to „kulaté“ výročí. Byl nejstarší hlavou arcidiecéze na světě – to se nedalo oddiskutovat. I když se státní orgány snažily původní koncepci oslavy co nejvíc omezit, třeba zrušením původně plánované tiskové konference. Měl by jim být vlastně vděčný. Teď však se tady na křeslech kolem něho shromáždilo osm kardinálů a množství arcibiskupů a biskupů a dalších církevních hodnostářů. Tomášek přivíral chvílemi při četbě pozdravných telegramů

unaveně oči, chvílemi je otvíral a pozoroval přítomné – spolubratry v biskupské a kněžské službě, ale i představitele státní moci. Bylo mezi nimi i několik nových tváří z představitelů opozice, z podsvětí disentu vycházejících osobností církevního, kulturního a politického života.

Už předtím mu poslali blahopřejné telegramy nejvyšší představitelé státu, prezident republiky G. Husák, předseda federální vlády L. Adamec a dokonce generální tajemník ÚV KSČ (a Národní fronty) Miloš Jakeš a množství politických činitelů ze zahraničí. Ale doyen diplomatického sboru, velvyslanec tehdejší Německé demokratické (komunistické) republiky, mu odmítl předat symbolický dar – nakonec se tohoto úkolu ujal velvyslanec Libanonu. Z disentu přišel budoucí prezident Václav Havel i příští předseda Federálního shromáždění Alexandr Dubček, postava kdysi – a snad zase? – tak populární. Inu, časy se mění!

Ale největší radost mu udělal osobní dopis Svatého otce Jana Pavla II. z 15. června, které tady před chvílí přečetl vedoucí vatikánské delegace, velvyslanec arcibiskup F. Colasuonno:

„Mnohostrannost Tvého Bohu zasvěceného díla vzbuzuje zasloužený obdiv a chválu. Proslavily Tě jak Tvé katechetické práce, tak i Tvé služby v různých farnostech. Tvůj biskupský úřad se vyznačuje bolestí i vyhnanstvím, ponížeností i slávou. Těm, kdo jsou dnes s Tebou shromážděni tímto dopisem s námi, je s obdivem dosvědčována Tvá neohrožená obrana práv církve i člověka.

Toto naše spojení s Tebou, tato vzpomínka na Tvůj činný, plodný život, toto ocenění Tvé tak mnohaleté služby, spolu s chválou Tvých kněžských i lidských ctností, kéž Ti přinese opravdovou a tolik zaslouženou útěchu duše, kterou uděluje božský odplatitel dobrých pastýřů, a s ní i radostné prožití dne Tvých narozenin a novou posilu do dalších dnů. Tak jako jsme Tě s obdivem a láskou tolikrát vítali u sebe, tím spíše tě dnes zplna srdce pozdravujeme a blahopřejeme Ti k této tak ojedinělé životní události a vkládáním svých rukou Ti udělujeme své apoštolské požehnání.“

Božský odplatitel dobrých pastýřů! Byl jsem – vlastně ještě pořád jsem – dobrý pastýř? Co ještě ode mne očekáváš, Pane? Snad ještě to svatořečení blahoslavené Anežky, po němž má být v českých zemích

konečně lépe? Ale dočkám se ho ještě? Dělí nás od něj řada měsíců. A konečné svobody církve i lidu?

26. srpna udělil kardinál František Tomášek v Olomouci biskupské svčení Františku Vaňákovi, jemuž kdysi – v r. 1948 – předával diplom doktora teologie, který se stal biskupem-apoštolským administrátorem po arcibiskupu Josefu Matochovi (když nepočítáme nešťastného předchůdce Josefa Vranu), a o den později Josefu Kouklovi pro Litoměřice a zaplnil tak biskupské křeslo uprázdněné smrtí kardinála Štěpána Trochty před patnácti lety! V obou případech byl spolusvětitel vaticánský delegát arcibiskup F. Colasuonno. Bohu díky!

Když utichl rozruch kolem narozenin, vydal František Tomášek 25. července poselství věřícím, ve kterém kromě poděkování za projevy vděčnosti, úcty a lásky považoval za svou povinnost sdělit, co podniká jako mluvčí církve v souvislosti s údajnou přestavbou právního řádu:

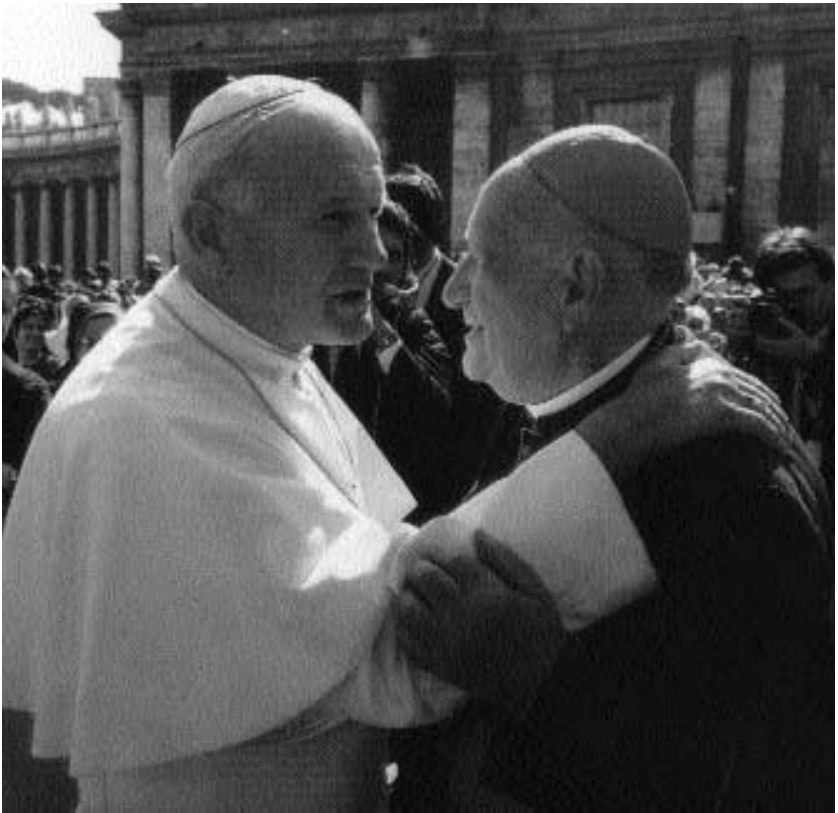
„Dne 9. června jsem odeslal dopis prezidentu ČSSR dr. Gustávu Husákovi. V něm jsem předložil „Stanovisko katolické církve k připravované ústavě“ s několika body:

- 1. Jsme pro demokracii, která respektuje osobní důstojnost každého.*
- 2. Odmítáme monopol marxistické ideologie, zvláště ve výchově.*
- 3. Je třeba zajistit práva věřících občanů a církví na život podle vlastních statutů (...).*
- 4. Věřící a církve budou vázáni pouze povinnostmi, které stanoví obecný právní řád pro všechny občany. Vyvstalé specifické otázky se budou řešit jednáním a dohodou.*

S odvoláním na svůj loňský dopis předsedovi vlády ČSSR jsem znovu nabídl dialog s představiteli státu. V krátké době jsem obdržel odpověď pana prezidenta, kterou vítám jako počátek dialogu. Obsahuje pozvání k účasti na práci Komise pro přípravu nové ústavy, již pan prezident už postoupil naše Stanovisko.

Doufám, že tím končí dlouhé období, kdy nám nebylo nasloucháno. Vyzývám všechny, abychom kromě vědomí svých práv prokázali také vědomí odpovědnosti za svůj stát. Jako občané musíme usilovat o překonání všeho nezdravého, jako křesťané dáváme přednost nenásilným cestám, vedoucím ke spravedlnosti, především partnerskému dialogu.“

Tady promluvil státník. O tato jeho slova se mohli opírat ti, kdo o několik měsíců později ve svatém nadšení převratné doby prohlašovali Františka Tomáška za nejlepší budoucí hlavu státu. To byla samozřejmě představa zcela nereálná už vzhledem k věku a celkovému vyčerpání. Nemluvě o dalších překážkách.

S Janem Pavlem II.

IX. SVATOŘEČENÍ

Na základě obecné formulace z jednání s vatikánskou delegací v dubnu, že na svatořečení v Římě bude umožněna účast „většího počtu věřících“, se rozjely přípravné práce pro tuto akci. Státní orgány dosti překvapivě nekladly organizátorům žádné větší překážky, ba vycházely církevním institucím do značné míry vstříc. Byly zřízeny dva přípravné výbory, jeden v Praze a druhý v Římě, do čela prvního byl postaven biskup Antonín Liška, druhý vedl donedávna ostře odmítaný biskup pro Čechy v exilu Jaroslav Škarvada. Nápad Františka Reichla, po listopadovém převratu náměstka předsedy federální vlády, uspořádat do Říma celostátní pouť, který se ještě v létě zdál být zcela absurdní, se najednou ukázal být reálný. Sama StB se ve svých hlášeních zmiňovala o velkém zájmu věřících, odhadovala jejich počet velmi správně na přibližně 10 000 a s jistým údivem konstatovala, že „získání devizových prostředků není pro katolickou církev a věřící problém“. Podle Tomáše Halíka (Jandourek: Tomáš Halík, s. 154) prý „kdośi chytře varoval komunistické úřady – snad to byl jeden z nově vysvěcených biskupů a předseda pražského přípravného výboru Antonín Liška – že pokud úřady nedovolí masovou účast věřících z Československa, bude celá slavnost záležitostí emigrace a pro režim obrovská mezinárodní ostuda“. Zdá se, že tato rada fungovala. Meze vstřícnosti se ukázaly jenom v přístupu k udělování tehdy nutných „výjezdních doložek“, které byly nakonec odmítnuty několika málo žadatelům z řad „tajné“ církve, mezi nimi P. Václavu Malému, dnešnímu pomocnému pražskému biskupovi, a P. Josefu Zvěřinovi. (Cuhra, cit. d., s. 221) Václav Malý to popsal takto: „To byl takový poslední zoufalý pokus komunistické moci oddělit katolíky od nezávislých hnutí. Promiňte, teď budu citovat, mně říkali: ‚Vy nepojedete do Říma, ale do prdele.‘“ (Opatrný: Význam kard. Tomáška, s. 64). Zmíněný laskavý

úředník ještě nepochopil, že naznačeným směrem se bude za několik týdnů ubírat on sám.

Práce výborů pokračovala velmi rychle a hladce, vstříc vycházely i všechny instituce, které zajišťovaly pasy, víza, celní odbavení, dopravu, tisk brožurek o budoucí světici a průvodců po Římě, výrobu emblémů s červeným osmihrotým křížem, znakem křížovníků, řádu založeného Anežkou Přemyslovnou. Největší naše hromadná pouť se stávala skutečností. Dvěma zvláštními letadly, čtyřmi zvláštními vlaky a stovkou autobusů odjelo do Říma skutečně na 10 000 poutníků. Byla to prý i pro Řím největší taková hromadná pouť.

Nejvíce starostí však pořadatelům dělal sám kardinál Tomášek, který na tuto událost, na niž se tak těšil, o kterou po léta usiloval a jež měla být vyvrcholením úsilí mnoha generací po celá staletí, nechtěl odejet. Necítil se dobře, byl unaven, jeho síly se zřejmě blížily úplnému vyčerpání. Teprve na výslovné přání Svatého otce si dal říci a své rozhodnutí změnil.

Stranické a státní orgány určily delegaci na svatořečení v čele s tehdejším ministrem kultury Milanem Kymličkou, do níž byl nakonec narychlo zařazen i předseda lidové strany Zbyněk Žalman. Dezorientované vedení režimu nakonec odsouhlasilo i přímý přenos slavnosti v celé délce, což původně ještě před několika týdny rozhodně odmítalo. Svatá Anežka už asi pracovala.

Významná byla už vigilie, předvečer slavnosti, na kterou se sešli v římské bazilice sv. Klimenta všichni čeští i slovenští biskupové z domova i z exilu – událost ještě nedávno naprosto nemyslitelná. Mši svatou nad hrobem našeho apoštola, svatého Konstantina-Cyrila předsedal nedávno nově Tomáškem vysvěcený olomoucký biskup František Vaňák.

Na druhý den koncebrovali všichni v čele s Františkem kardinálem Tomáškem se Svatým otcem Janem Pavlem II. pontifikální mši svatou, během níž byla blahoslavená Anežka po 700 letech prohlášena za svatou. V homilii této nádherné slavnosti řekl Jan Pavel II. mezi jiným:

„Anežka Česká, kterou dnes s radostí vzýváme jako svatou, i když žila tak dávno před námi, měla význačný podíl na občanském a kulturním vývoji svého národa a zůstává i nám blízka pro svou křesťanskou víru a svou lásku – je vzorem odvahy a duchovní oporou mladým dív-

kám, které se velkoryse zasvěcují řeholnímu životu – je příkladem svatosti všem, kdo následují Krista – je povzbuzením těm, kdo chtějí žít láskou, která se dává úplně a zcela všem, bez ohledu na přehradu rasy, národnosti a mentality, je nebeskou ochránkyní na naší každodenní cestě plné překážek. Můžeme se tedy k ní obracet s velkou důvěrou a nadějí.“

Následujícího dne, v pondělí 13. listopadu dopoledne, přijal Svatý otec v obrovské audienční síni Pavla VI. naše poutníky v samostatné audienci. Krátce před příchodem papeže vstoupil do sálu kardinál Tomášek, přivítán bouřlivým potleskem a skandováním všech deseti tisíc přítomných. Byla to do značné míry i jeho slavnost, vyvrcholení jeho kněžského a biskupského působení. A Svatý otec řekl poutníkům:

„Jásejme a radujme se, protože pro církev, která žije v českých zemích, nadešel křížený den, v němž byla povýšena na oltář její svatá ochránkyně Anežka Přemyslovna. Jásejme a radujme se však i proto, že k její počti připutovala z vaší vlasti výprava, která nemá obdoby v dějinách, vedená vašim milovaným a ctihodným kardinálem Tomáškem, primasem českým. Je to jistě na přímluvu této svaté, která dovedla spojovat to, co bylo rozdělené, že se tu dnes setkávají ve svorné jednotě Češi a Slováci, žijící ve vlasti, s krajany, kteří žijí v cizině, i s poutníky německého jazyka, pocházejícími z Čech a Moravy. Také přítomnost vašich pastýřů spolu s biskupy, kteří jsou pověřeni péčí o krajany v zahraničí, je symbolem této církevní jednoty. Jistě, počet vašich biskupů není ještě úplný, ale skutečnost, že v posledních měsících bylo možno jmenovat biskupy pro diecéze po dlouhá léta osiřelé, je dobrým znamením pro budoucnost a posiluje naši naději, že bude možno konečně i ve vaší zemi ustavit příslušné biskupské konference.“

A na večeri 7. listopadu, na kterou byl jako zástupce přípravného výboru svatořečení blahoslavené Anežky pozván i P. Tomáš Halík, řekl Svatý otec:

„Toto je konec komunismu, a to nejen ve východním Německu – připravte se, i vy budete brzy svobodní.“ (Jandourek, J.: Tomáš Halík, s. 156).

A měl pravdu.

Osm dní po svatořečení Anežky Přemyslovny se Tomáš Halík vrátil s kardinálem Tomáškem z Říma do Prahy. Měli jen nejasné zprávy o tom, že se v Praze něco už děje – svatá Anežka pracovala rychleji, než se dalo očekávat – a režimní tisk, který byl na palubě letadla k dispozici, situaci záměrně zamlžoval. Kardinál Tomášek mu přes uličku v letadle ukazoval článek Rudého práva o výzvě ke generální stávce a zeptal se:

„Co tomu říkáte?“

Na ruzyňském letišti očekával kardinála italský velvyslanec a hned u schůdků do letadla mu místo pozdravu řekl:

„Eminence, tady je revoluce.“

Kardinála na druhý den navštívil P. Oto Mádr s připraveným textem prohlášení o situaci, napsaným velice ostře, ale kardinál jej bezesbytku a beze změny přijal a dal ihned k dispozici sdělovacím prostředkům.

V klíčový den „sametové revoluce“, v úterý 21. listopadu, zatímco statisíce demonstrantů v Praze, Brně a Bratislavě a dalších městech skandovaly, že „chtějí svobodu“ a že „v jednotě je síla“, v době, kdy komunističtí pohlaváři (ti huře informovaní) stále ještě zvažovali, zda mají do ulic poslat tanky, zaznělo toto Tomáškovu poselství „Všemu lidu Československa“:

„Drazí spoluobčané, obracím se na vás několik hodin po návratu z Říma, kde jsem se zúčastnil kanonizace naší Anežky Přemyslovny. Ona, královská dcera, sice odešla do ústraní kláštera z lásky k Bohu a bližnímu, ale nepřestala být se svým lidem v jeho slávě i ponížení.

Ani mně nemůže být cizí osud mého národa a všech obyvatel našeho státu. Nesmím mlčet ve chvíli, kdy jste se sjednotili v mohutném protestu proti bezpráví páchanému na nás po čtyři desetiletí. Není možné mít důvěru v takové vedení státu, které není ochotno mluvit pravdu a zemi s tisíciletou tradicí upírá práva a svobody, považované za normální i ve zcela mladých státech třetího světa.

Naši společnou situaci chci osvětlit zkušeností katolické církve u nás. Jejím jménem adresované stížnosti a žádosti byly povýšene ignorovány. Teprve když katolický lid ve statisících pozvedl hlas na Velehradě roku 1985 a v petici z roku 1988, došlo k nepatrným krokům. Na mé loňské nabídky dialogu reagoval teprve před půl rokem pan prezident, ale ve skutečnosti došlo k jen bezvýznamným gestům. Církev zůstává dále v područí státní moci podle vnucené právní úpravy z doby

stalinismu. Biskup je ve správě své diecéze plně závislý na státních úřadech a rozhodující slovo má Státní bezpečnost. Zasedání biskupů a kněží je umrtvováno přítomností státních činitelů. V ovzduší nesvobody se těžko dýchá dospělým věřícím, jejich dětem a zvláště mladým křesťanům. Slibují nám, že nová zákonná úprava postavení církvi bude v souladu s mezinárodními normami o občanských svobodách, ale ani slovo o tom, že se vládnoucí strana vzdává programu postupné likvidace církve. Těmto lidem se nedá věřit.

Stejně neblahá situace je i v ostatních sférách společenského života – ve vědě, kultuře, informacích, v sociálním, občanském i politickém dění. Ze západu i z východu jsme obklopeni zeměmi, které v minulosti nebo v současnosti rozbily mříže totalitních systémů. Ani my už nesmíme čekat, je třeba jednat. Potřebujeme demokratickou vládu, protože jinak nedokážeme zadržet hrozící ekologickou katastrofu a další zla. Musejí svobodně vystoupit všichni, kdo nám mají co říci, abychom z nich svobodnou volbou vybrali vládu pro nás, ne proti nám. Právě teď jsme všichni povoláni k odpovědnosti za přítomnost i budoucnost nás i našich dětí.

Jsmo s vámi, přátelé, když voláte po spravedlnosti pro všechny. S díky a úctou se obracím zvláště k obětem surového násilí. O vás platí Kristovo slovo: „Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni.“ Požadavek potrestání viníků je zcela spravedlivý. Jen prosím, abyste šli dále cestou nenásilí. Bojujme za dobro dobrými prostředky. Na našich utlačovatelích vidíme, jak krátkodechá jsou vítězství zloby, nenávisti, pomstychtivosti, bezohlednosti, zpupnosti.

Také vás chci oslovit, moji katoličtí bratři a sestry, spolu s vašimi kněžími. V této osudové hodině našich dějin nesmí zůstat stranou nikdo z nás. Znovu pozvedněte hlas, tentokrát v jednotě s ostatními občany, Čechy a Slováky, i s příslušníky dalších národností, věřícími i nevěřícími. Právo na víru se nedá odloučit od ostatních demokratických práv. Svoboda je nedělitelná!

Končím slovy, která zazněla kdysi v našich dějinách: S pomocí Boží osudy naše jsou v našich rukách!

Toto poselství přečetli pak ještě na přání otce kardinála ve Vínohradském divadle biskup Antonín Liška a na shromáždění v Činoherním klubu já (B. S.).

Text poselství zarazil potápějící se komunistický režim – tajemník Městského výboru KSČ Miroslav Štěpán uznal poprvé kardinála za hodna rozhovoru s ním a pozval ho k návštěvě dokonce před televizní kamerou. František Tomášek ve své dobrotě pozvání přijal a u Štěpána se skutečně „v přátelském rozhovoru“ objevil. A to byla chyba, protože Rudé právo vzápětí popřelo autenticitu včerejšího prohlášení. Veřejnost byla zmatena. Tomáš Halík přispěchal, aby kardinála upozornil na vážnost situace – záběry se Štěpánem mohly znamenat ohromnou ztrátu prestiže Tomáška samotného a církve vůbec. Kardinál to po chvíli uvažování uznal.

„Jak to napravíme?“ zeptal se pak.

Dohodli se, že to napraví sám tím, že se k situaci vyjádří od oltáře po sobotní mši svaté na poděkování za svatořečení Anežky Přemyslovny.

„Připravte text,“ řekl mu, „a měl by být ostrý.“

Byl to najednou zase zcela jiný Tomášek. Měnicí se politickou situací jako by se mu do žil vлил nový elán a nová energie. Teď měl radost z angažovaného Václava Malého. Viděl, že se země ocitla v klíčovém rozhodujícím bodě už nejen církevních, ale i celospolečenských dějin. A on sám že v tuto chvíli stojí v jejich středu.

V sobotu 25. listopadu 1989 se konala ve svatovítské katedrále slavnostní bohoslužba k závěru oslav svatořečení Anežky České. Liturgické shromáždění se v pohnuté atmosféře těchto dnů stalo mohutnou národní manifestací. Kardinál František Tomášek opět těžce vystupoval po schodech do kněžiště, odfrkoval si podporován svým ceremonářem, sestřičky opět, jako už tak často, trnuly, aby to dobře dopadlo a otec kardinál schody zdolal. Ale všichni svatí ochráncové čeští, zvláště ti, jejichž ostatky odpočívají v tomto posvátném prostoru, a všichni andělé strážní bděli nad zdárným průběhem bohoslužby. Po závěrečném požehnání oslovil kardinál přeplněnou katedrálu, kam se zdaleka všichni nedostali, a prostřednictvím přímého televizního přenosu miliony dalších občanů. Reagoval na záměrně šířenou dezinformaci, že Poselství všemu lidu Československa je podvrh:

„Napsal jsem vám poselství a za každým jeho slovem stojím. V této důležité hodině zápasu za pravdu a spravedlnost v naší zemi jsem já i katolická CÍRKEV NA STRANĚ NÁRODA. Nikdo z nás by neměl zůstat stranou, když jde o lepší budoucnost národa. Prosím vás, abyste v těchto

dnech spojovali odvahu s moudrostí a odmítali cestu násilí. Bože, osvobod' nás pravdou a obnov tvář naší vlasti, celé země, celého světa!“

Slova, že on, kardinál, a katolická církev stojí na straně národa, která Tomášek dramaticky přímo vykřikl, rozburácela prostory katedrál neutuchajícím nadšeným potleskem.

„Měl jsem pocit,“ napsal Tomáš Halík (nemohu odolat, abych tato slova neocitoval podruhé), „jako by se staletá bolestná jizva napětí mezi katolictvím a češtvím při těchto slovech uzavřela, jako by přicházel nový čas uzdravení a smíření.“

Byl to první přímý přenos mše z katedrál v dějinách Československé televize. A národ byl jeho prostřednictvím v tu hodinu přítomen v katedrále, komunismus se hroutil jako domeček z karet a národ začal nad hroby svých světců a králů žít novou etapu svých velkých dějin.

Martina Hošková popsala své pocity z těchto dnů a událostí takto (cit. d., s. 5):

„Když přišel pohnutý listopad 89, brala jsem všechny své děti (tehdy jich bylo šest) na demonstrace, aby si to navždy zapamatovaly. Při děkovné bohoslužbě za svatořečení Anežky České jsem se v zástupu nedostala do katedrál, sledovali jsme mši z velké obrazovky před arcibiskupským palácem. Mrzlo a obřady byly dlouhé. Při kředu jsme klečeli na dlažbě náměstí. Pana kardinála jsme po skončení bohoslužby několikrát tleskáním a skandováním přivolali na balkon, jak bývalo ve zvyku, ačkoliv jsme byli promrzlí. Tento stařec, který svou otcovskou rukou kynul vstříc svobodě, byl v tu chvíli prorokem. Při pohledu na ojínné střechy Malé Strany jsem si uvědomila, co všechno toto svobodné gesto pro mě znamená.“

Jak z něj během let mohla vyrůst postava, jež se stala symbolem věrnosti k církvi, boje za lidská práva a duchovního odporu proti totalitě?

Po děkovné bohoslužbě se vydaly zástupy z katedrál, prostoru před ní i z Hradčanského náměstí na Letenskou pláň. O několik hodin později se tam sešlo nejmohutnější shromáždění, jaké kdy Praha zažila, kterého se zúčastnilo na milion občanů. Premiér Adamec byl vypískán, protože mluvil „postaru“. Je zajímavé, že ani tak vysoko postavený vládní činitel v té době ještě nepochopil, že změnu, radikální

změnu si přejí rozhodující orgány v Moskvě, to znamená především tajná policie KGB. Během této manifestace za pravdu, spravedlnost a svobodu v naší vlasti se shromáždění za vedení Václava Malého pomodlilo za vlast Otče náš, mnozí, možná že většina, poprvé v životě. Ale přes ohromnou euforii političtí organizátoři shromáždění patera Malého krátce na to moderování zprostili (to tak, aby se lidi místo revoluce modlili!) a jeden zkušený církevní znalec našeho národa mi řekl: Jen počkejte půl roku, jak nás zase začnou mlátit! (A měl pravdu – církevní majetek není vrácen přes veškerou demokracii dodnes.)

Bylo to jistě řízením Božím, že v čele české církve stál v rozhodujících chvílích kardinál František Tomášek. Pro tuto chvíli si ho Hospodin připravoval. Vždyť ještě nebylo všechno rozhodnuto. Stále ještě mohlo dojít ke zvratům a různým peripetiím. Byli lidé i z kardinálova blízkého okolí, kteří ho zrazovali od jednoznačného příklonu na stranu protikomunistické opozice. Jeden z nich nechtěl dlouho podepsat žádost o přímý přenos mše z katedrály, žádost, kterou se chtěli někteří pracovníci televize krýt. Z Banské Bystrice dokonce telefonoval tamní biskup Jozef Feranec, který pod vlivem toho, co viděl v televizi, zapřísahal Tomáška, aby svým vlivem manifestanty zadržel.

Ale 7. prosince padla konečně poslední komunistická vláda v naší zemi a režim, který jedenačtyřicet let terorizoval naše národy, se sesypal bez jediného výstřelu. Svatá Anežka Přemyslovna-smiřovatelka pracovala v nebi ze všech sil.

A 18. prosince vydal kardinál Tomášek svůj první list ve svobodné republice, byl adresován duchovenstvu:

„V roce svatořečení naší svaté Anežky České se nám otevřel neočekávaný prostor svobody, v němž se musíme dobře porozhlédnout, promyslet jej z různých hledisek a bez dlouhých průtahů se pustit do práce. Padesát let byla naše země zbavena svobod, jaké jsme měli předtím a jaké jsou samozřejmě v demokratickém světě. Roku 1939 jsme se dostali do područí nacistické totality, po válce (následovalo jen) krátké období omezené svobody a brzy nato (přišla) jiná totalita. Pražské jaro nestačilo dorůst do plné svobody, takže čtyřicet let nutnosti (jen) přežívat veřejně i neveřejně na nás zanechalo své stopy. Musíme si zvykat na život beze strachu a bez lži, bez zjednodušené představy dvou front, bez stále zjištěného obranného pudu. Děkuje Bohu za to, že konečně padla despotická vláda jedné strany a její ideologie.“

Základní životopisná data

30. 6. 1899 narozen ve Studénce
5. 7. 1922 vysvěcen olomouckým arcibiskupem A. C. Stojanem na kněze
- 1922–1934 katecheta
- 1934–1946 asistent, docent, profesor katechetiky na bohoslovecké fakultě Univerzity Palackého
14. 10. 1949 olomouckým arcibiskupem Josefem Matochou tajně vysvěcený na biskupa
- 1951–1954 internován v Želivě
- 1962–1965 účastník II. vatikánského koncilu
18. 2. 1965 jmenován apoštolským administrátorem pražským
26. 4. 1976 kardinál in pectore – jmenování bylo zveřejněno 27. 6. 1977
30. 12. 1977 arcibiskup pražský a primas český
12. 11. 1989 účasten svatořečení Anežky Přemyslovny v Římě
26. 4. 1990 hostitel papeže Jana Pavla II. v Praze – první návštěva papeže u nás v českých dějinách
26. 3. 1991 zproštěn na vlastní žádost úřadu arcibiskupa
4. 8. 1992 umírá
12. 8. 1992 pohřben v katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha

Seznam použité literatury

- Casaroli, Agostino: *Trýzeň trpělivosti*, Karmelitánské nakladatelství 2001
- Cuhra, Jaroslav: *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, Ústav pro soudobé dějiny 1999
- Cuhra, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*, Ústav pro soudobé dějiny 1997
- Cuhra, Jaroslav: *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, Ústav pro soudobé dějiny 2001
- Doležal, Josef: *Český kněz*, ČAT, Praha 1931
- Drápalová Iva: *Paměti* (angl. rukopis 2006)
- Hartman, J. – Svoboda, B. – Vaško, V.: *Kardinál Tomášek* (sborník vzpomínek), 1. a 2. vyd., Zvon 1994, Vyšehrad 2003
- Hošková, Martina: *Kardinál Tomášek a jeho zásahy ve prospěch pronásledovaných*, Katolická teologická fakulta UK 2000
- Jandourek, J.: *Tomáš Halík. Ptal jsem se cest*, Portál 1997
- Kubes, Milan, Šustrová Ivana: *Charta 77 k situaci církvi a věřících v ČSSR*, Opus Bonum, Mnichov 1987
- Mádr Oto: *Slovo o této době*, Zvon 1992
- Musil, Jiří V. a kol.: *Zdroje a prostředky pedagogiky prof. ThDr. Františka Tomáška*, Maticе Cyrilometodějská 1999
- Opatrný, Aleš: *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Karmelitánské nakladatelství 2002
- Opatrný, Aleš: *Význam kardinála Tomáška* – sborník, Pastorační středisko 2000
- *Pokoj vám!* – sborník, Pastorační středisko 1999
- Rozmluvy*, Rozmluvy, Londýn 1986
- Svoboda, Bohumil: *Víra je můj pevný hrad – rozhovory s arcib. Karlem Otčenáškem*, Vyšehrad 2004
- Vaško, Václav: *Pátá kolona v církvi*, Pastorační středisko 1995
- Vlček, Emanuel: *Jan z Pomuku (Sv. Jan Nepomucký)*, Vesmír 1993
- *Vzpřimte se a zdvihněte hlavy* – sborník listů kard. F. Tomáška, Duch a život 1989

Jmenný rejstřík

- Adamec, Ladislav 184n, 190, 211
Adámek, Jarolím 77
Adler, Zdeněk 95
Agca, Ali 133
Andropov, Jurij V. 160
Baar, Jindřich Š. 18
Bambas, Pavel 128, 217
Barnáš, Štefan 30
Bejda, Vasil 152
Benda, Václav 106, 127n, 146,
148n, 158n, 182
Bendová, Kamila 146
Benelli, Giovanni 118
Beneš, Edvard 75
Beneš, Josef 26, 77, 86, 93
Bensch, Alfred 99n
Beran, Josef 7n, 13, 15, 21, 54, 31,
41, 47, 63, 70, 82, 85, 143, 169,
216
Biřak, Vasil 188
Blaha, Jan 131
Bláha, Josef 74, 109, 150
Bláhová, Marie 222
Bonaventura, Čeněk 177
Bouše, Bonaventura 60, 77
Bradna, Antonín 72n, 75, 78
Bratinka, Pavel 128
Brežněv, Leonid 84, 134, 160
Brůžek, Miroslav 78, 85, 88, 93
Bukovsky, John 104
Burton, Richard 153
Bush, George, st. 214
Casaroli, Agostino 7, 30–32, 47,
81–83, 91–93, 96, 98, 100n, 108,
110, 112, 118, 124n, 131, 147,
151, 127n, 160, 164, 175
Cikler, Zdeněk 69
Cinoldr, František 87, 164, 188
Colasuonno, Francesco 175, 181,
190n
Coppa, Giovanni 213
Císař, Čestmír 60, 108
Cuhra, Jaroslav 12, 71, 78n, 89, 94,
102, 125, 129n, 143n, 147, 150,
157, 163, 205
Čalfa, Marián 187
Černocký, Bohuš 139
Čarnogurský, Ján 178
Čarnogurský, Pavol 172
Černík, Oldřich 59
Černý, Ludvík 32, 38
Černý, Václav 60
Černěnko, Konstantin U. 160
Davídek, Felix Maria 86, 131n
Davídek, Karel 221
Devátý, Stanislav 172
Diviš, Václav 107
Dlabal, J. 98n
Dobrovolský, Jan 69
Dočekal, Jan 15, 28, 32, 37n

Dole, Robert, sen. 175
 Doležal, Josef 224
 Dolista, Josef 134–137
 Dománek, Karel SJ 83, 202, 219
 Drápalová, Iva 105, 114, 224
 Dubček, Alexandr 59, 61, 64, 77, 190
 Dubovský, Peter 30, 69
 Duka, Dominik Jaroslav 137n
 Dumas, Roland 175
 Dus, Jan 106
 Dvořák, Václav (velký) 134
 Eltschkner, Antonín 38
 Erban, Evžen 83
 Feranec, Jozef 92, 103, 156, 169, 210
 Fojtík, Jan 129, 182, 188
 Frank, K. H. 20
 Frei, Václav 69, 165n
 Fučík, Vladimír 138
 Gábriš, Július 92, 103, 116, 123, 125, 129n, 143, 150n, 155, 161
 Galuška, Miroslav 71, 78
 Gantin, Bernardin 126, 139, 195
 Garaj, Štefan 129, 151, 161
 Glomp, Józef 157
 Glogar, J. 88
 Goldstücker, Eduard 60
 Gorbačov, Michail 160
 Hájek, Jiří 40
 Hájek, Jiří (min.) 108
 Hájek, J. (HK) 64
 Halík, Tomáš 11, 69, 83, 110, 121, 162, 166, 170, 205, 207n, 210n
 Hartman, Jan 12
 Haubelt, J. 152
 Havel, Václav 105, 107, 176, 190, 214n
 Havlík, Jiří 69
 Heidler, Alexandr 41
 Hejdánek, Ladislav 106, 176
 Hejčl, Josef 32
 Hendrich, Josef 99, 103, 134, 137, 148, 152
 Hermach, Josef 86
 Heydrich, Reinhard 20
 Hirka, Ján 151
 Hitler, Adolf 20, 215
 Hlad, Ladislav 30, 69, 129
 Hlouch, Josef 65, 69, 80, 86, 91, 132
 Hnilica, Pavol 30, 84
 Hoffmann, Karel 60n, 65
 Hochman, František 85, 87n, 93, 104, 145
 Holeček, Michal 83, 138
 Holoubek, J. 99
 Hopko, Vasil 69, 73
 Horák, Alexandr 26
 Horký, Ludvík 129, 148, 151, 157
 Hošková, Martina 39, 138, 211, 224
 Hrášek, J. 133
 Hrušovský, Dominik 146
 Hruža, Karel 15, 24, 65, 92, 95, 101, 113nn, 142n, 146, 151n
 Hume, David 157
 Husák, Gustáv 77, 84, 93, 102, 105, 151n, 155, 157, 165, 187, 190n
 Cheli, mons. 81, 86, 91, 95, 98
 Chruščov, Nikita S. 59
 Chytrá, Charlotta 69
 Jakeš, Miloš 190
 Jan Pavel II. (Wojtyła) 11n, 99, 119nn, 125, 130nn, 139, 145, 148n, 152, 154, 158, 173nn, 182, 186, 188, 190, 204, 206, 215, 218, 223
 Jan XXIII. 15, 23, 29, 38, 81, 85, 89, 104
 Janát, Bohumír 172

- Janků, Vladimír 146n, 161, 181, 187
- Javůrek, Václav 86
- Jaruzelski, Wojciech 133
- Jelínek, František 147, 149, 155, 164, 188
- Jirous, Ivan 177
- Jonáš, Karel 148, 157
- Kádár, János 85
- Kadlec, Jaroslav 38
- Kadlec, Jaroslav, hist. 39, 77, 86
- Kadlecová, Erika 65, 76
- Kahuda, František 13
- Kalata, Dominik 30
- Kalina, Kamil 69
- Kaplan, Jiří 69
- Karel I., rak. cis. 18
- Karel IV. 11, 28
- Kavale, Josef 148, 151, 157
- Kemr, Josef 165
- Kirchschläger, Rudolf 125n, 133, 203
- Klaus, Václav 46
- Klement, Method, K. 31, 54
- Klusák, Milan 143, 145, 149n, 159, 164
- Kohl, Helmut 175
- Kohlíček, František 78
- Kohout, Pavel 60
- Kocholaty, K. 46
- Kojzar, Jaroslav 106
- Kolář, Jiří 128
- Koleta, Roger Jaroslav 97
- Komenský, J. A. 11, 18, 170
- König, Franz 99, 126, 157, 195
- Konzal, Václav 69
- Kordač, František 18
- Kordík, Josef 134n
- Korec, Ján 30, 69
- Kotalík, František 31n, 90
- Koukl, Josef 187, 191
- Křelina, František 60
- Křížková, Jiřina 60, 69
- Křížková, Marie Rút 109, 146, 148
- Kubalík, Josef 86
- Kubík, Karel 31
- Kuneš, Pavel 39
- Kvapil, Josef 78
- Kymlička, Milan 206
- Landovský, Pavel 105
- Lazík, Ambrož 30, 37, 68n
- Lebeda, Jan 143nn, 164, 175, 181, 217
- Liška, Antonín 174n, 181, 187, 205, 209
- Lobkowicz, František V. 213
- Luciani, Albino (JP I.) 119
- Lúčan, Matej 129, 147, 157, 181, 187
- Ludvík, Emil 70, 114
- Lukačovič, Jozef 26
- Lustiger, Jean-Marie 49, 157, 189, 197
- Máčovský, Vincenc 188
- Mádr, Oto 11, 22, 45, 60n, 73, 75, 77n, 83, 101, 106, 109, 149, 155, 162, 182, 208, 222, 224
- Machač, Jan 52, 72, 78
- Machovec, Milan 60
- Malý, Radek 132
- Malý, Václav 106, 110n, 128, 149, 205
- Mandl, Antonín 60
- Mára, Jan 37
- Marshall, Bruce 221
- Masaryk, T. G. 18
- Matějka, Jan 38n, 46, 124
- Matocha, Josef 21, 191, 219, 223
- Matoušek, Kajetán 30, 65, 69, 80, 164, 181
- Medek, Ivan 60, 106
- Medek, Václav 87, 103

Meisner, Joachim 134
 Merell, Jan 23, 39, 45
 Měšťan, Václav 96
 Mikloško, František 165, 178
 Mikulášek, František SJ 72, 74, 79
 Mindszenty, kard. 85
 Mitterrand, François 175, 214
 Mixa, Josef 40, 52, 72, 74, 76nn,
 95, 97, 114, 221
 Mlynář, Zdeněk 60
 Navrátil, Augustin 106, 171, 173
 Nécsey, Eduard 30, 37, 68, 91
 Neumann, Augustin A. 19, 41, 117,
 168, 221
 Němcová, Dana 106
 Němec, Jiří 31, 60, 69, 76
 Němec, Karel (Josef), kan. 31
 Němečková, Marcela 64
 Neradová, Květa 74
 Norman, Robert 147
 Novák, Osvald 31
 Novotný, Antonín 16, 40, 59
 Novotný, Josef 98
 Obzina, Jaromír 123
 Olbert, Franz 46
 Oddi, Silvio 140–144, 163
 Oliva, Eduard 64, 81
 Onderko, Štefan 157
 Opatrný, Aleš 12, 27, 50, 71, 76,
 79, 167, 170, 205
 Ostrowski, Witold-Halina 38
 Otčenášek, Karel 21n, 27, 30, 34n,
 64n, 69, 73n, 130, 155, 181, 213
 Palach, Jan 82, 183n
 Palouš, Radim 106, 109
 Patočka, Jan 60
 Pásztor, Ján 92, 151
 Pavel VI. 13, 15, 37, 47, 68, 70,
 81n, 84, 93, 95, 102, 105, 110,
 112, 114, 118, 207
 Pavelka, Artur 69
 Pelikán, Jiří 126
 Pilfk, Karel 60, 78
 Pimen, patriarcha 112, 115
 Pindák, J. 127
 Pio, padre 23, 30, 32, 153, 159,
 219
 Piňha, Petr 166, 170
 Pius XII. 15, 21, 23
 Plocek, Josef 60, 150
 Plojhar, Josef 20, 26, 61, 64, 67,
 73, 139
 Pobožný, Robert 37, 68n, 86, 91
 Podlaha, Antonín 28
 Poggi, mons. 99, 101, 111, 163
 Pohunková, Dagmar 75
 Pojezdny, Michal, Josef 169
 Potěšilová, Brigita 48
 Procházka, Jan 60
 Radkovský František 213
 Rádl, Emanuel 218
 Rázek, Adolf 124
 Reagan, Ronald 132, 145
 Reichel, František 205
 Rejchrt, Miloš 106
 Reinsberg, Jiří 39, 40, 45, 72, 102,
 121
 Renč, Václav 60
 Rokyta, Hugo 149, 155
 Rudolf, Vladimír 39, 60n, 64, 66,
 72, 76
 Sedlák, Jan 23
 Selucký, Radoslav 60
 Schuster, Jan 72, 78
 Skoupý, Josef 65, 80, 86, 91
 Slipyj, Josip 85
 Smrkovský, Josef 59
 Sokol, Jan 31, 106
 Sokol, Ján 182
 Srp, Karel 177
 Stalin (Džugašvili), J. V. 59
 Stárek, Vladimír 122

- Stehlík, Antonín 15, 31n, 37, 72,
 76, 78, 91
 Stojan, A. C. 18, 23, 39, 45, 69,
 113, 130, 156, 219
 Svoboda, Karel 69
 Svoboda, Ludvík 60, 70, 75, 83,
 93, 102
 Šabatová, Anna 177
 Šebor, Karel 31, 39
 Šerých, Jaroslav 74
 Šidlovský, Gejza 158
 Šik, Oto 60
 Šilhan, František 66, 89
 Škarvada, Jaroslav 31, 42, 100,
 108, 113, 125, 145n, 205, 222
 Štěpančíková, Petronie 48
 Štěpán, Miroslav 210
 Štrougal, Lubomír 102, 179
 Šuránek, Antonín 21, 27
 Šustrová, Petruška 177
 Švabinský, Max 29
 Švorcová, Jiřina 106
 Thatcherová, Margaret 214
 Tomášek, František (otec) 16n
 Tomášek, Josef (bratr) 145
 Tomášek, Josef (strýc) 16
 Tomášková, Zdenka (matka) 17,
 21, 24, 32, 90
 Trochta, Štěpán 65, 69, 80, 83, 89,
 91–93, 98n, 101, 110, 120n, 191
 Tyl, Heřman 169
 Urban, Jan Evang. 60
 Vaculík, Ludvík 60
 Vackář, Jiří 165
 Vacková, Růžena 60, 106
 Vágner, Miroslav 188
 Vaňák, František 101, 187, 191,
 206, 217
 Vaněk, František 90, 102,
 108–110, 115, 163n
 Vaško, Václav, st. 69
 Vaško, Václav, ml. 12, 60n, 69, 73,
 75, 79, 88n, 93, 103, 182
 Večerka, Kazimír 69
 Veselý, Antonín 94, 102n, 116, 151
 Villot, Jean 115, 120, 124
 Vlasák, František 107
 Vlasák, Tomáš 107
 Vlček, Emanuel 90
 Vlček, Miroslav 23, 28, 49, 217
 Vlk, Miloslav 86, 218n
 Vrana, Josef 28, 86–103, 116, 118,
 125, 127, 142, 148, 150, 157,
 160, 164, 169, 181, 191
 Vyhlídka, Vladimír 170
 Vymětal, František 116, 151
 Wałęsa, Lech 134
 Weider, Wolfgang 134
 Whitehead, J. 175
 Weizsäcker, Richard von 214
 Wojtyła, Karol 99, 111, 118nn,
 122, 125, 127, 129
 Wyszyński, Štefan 99, 118, 134,
 166
 Zela, Stanislav 69, 94
 Zemanová, soudkyně 138
 Zima, Václav 39
 Zlámal, Bohumil 19
 Zvěřina, Josef 60, 73n, 77n, 89,
 101, 106n, 109, 111, 116, 146,
 149, 151, 155, 162, 205, 217
 Žalman, Zbyněk 206

Obsah

Předmluva	7
Úvod	11
I. Praha	13
II. Na cestě k Pražskému jaru	26
III. Pražské jaro a Dílo koncilové obnovy	59
IV. Normalizace	80
V. Jan Pavel II.	120
VI. Quidam episcopi	140
VII. Velehrad víry	154
VIII. Desetiletí duchovní obnovy	166
IX. Svatořečení	205
X. Epilog	213
Autorova vysvětlující poznámka	221
Základní životopisná data	223
Seznam použité literatury	224
Jmenný rejstřík	225

Bohumil Svoboda

NA STRANĚ NÁRODA

Kardinál František Tomášek
v zápase s komunistickým
režimem (1965–1989)

Fotografie ČTK, Daniel Havránek,
Marie Voráčková a archiv Marie Bláhové
Obálku a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2006 jako svou 742. publikaci
Odpovědný redaktor Břetislav Daněk
Vydání první. AA 12,44. Stran 232
Vytiskla tiskárna S-tisk, Vimperk

Doporučená cena 268 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 80-7021-843-6